

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA INFORMATIKY

Komponenta distribuce a správy klíčů pro bezdrátové sensorové sítě

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lukáš Němec

Brno, jaro 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že tato bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Všechny zdroje, prameny a literaturu, které jsem při vypracování používal nebo z nich čerpal, v práci řádně cituji s uvedením úplného odkazu na příslušný zdroj.

Lukáš Němec

Vedoucí práce: RNDr. Petr Švenda, Ph.D.

Poděkování

TODO

Tato práce vznikla na základě projektu VG20102014031, který je součástí Programu bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2010 - 2015 (BVII/2 - VS).

Shrnutí

TODO

Klíčová slova

TODO

Obsah

1	Úvod	3
2	Existující implementace pro distribuci a správu klíčů . . .	5
2.1	Klasické přístupy k řešení problému distribuce klíčů	5
2.1.1	Jeden sdílený klíč (master key)	5
2.1.2	Párové klíče (Pairwise keys)	5
2.1.3	Asymetrická kryptografie	6
2.2	Pravděpodobnostní rozdělení klíčů (Eschenauer a Gligor) . .	6
2.2.1	Popis fungování schématu	7
2.2.2	Vhodnost použití	7
2.3	Upravené pravděpodobnostní rozdělení (Chan, Perrig a Song)	8
2.3.1	Q-kompozitní klíč (q-composite key)	8
2.3.2	Vícecestné obnovením spojení (multipath)	8
2.3.3	Vhodnost použití	9
2.4	Blomovo pravděpodobnostní rozdělení (Du, Deng, Han a Varshney)	9
2.4.1	Původní Blomovo schéma	10
2.4.2	Rozšíření o pravděpodobnostní rozdělení	10
2.4.3	Vhodnost použití	11
2.5	TinyPK	12
2.5.1	Princip ustanovení komunikace	12
2.5.2	Vhodnost použití	13
2.6	Skupinová správa klíčů v hierarchických sítích (Panja, Madria and Bhargava)	14
2.6.1	Hierarchická struktura sítě	14
2.6.2	Princip dílčích výpočtů klíče	14
2.6.3	Vhodnost použití	15
2.7	LEAP+	16
2.7.1	Derivace klíčů	17
	Párové klíče	17
	Ostatní typy klíčů	18
2.7.2	Autentizace hromadných zpráv	18
2.7.3	Vhodnost použití	19
3	Implementace	21
3.1	Specifika implementace pro TinyOS	21
3.1.1	Propojení „wiring“ komponent	21
3.1.2	Dlouho trvající operace	22
3.2	LEAP+	23

3.2.1	Zdůvodnění výběru, předpokládané vlastnosti komponenty	23
3.2.2	Vlastní úpravy provedené při implementaci	24
AES	24	
Klíč pro komunikaci s BS	24	
Autentizace globálního broadcastu	24	
Typy využitých klíčů	25	
Ustanovení sdíleného klíče mezi sousedními uzly	25	
3.3	<i>Popis implementovaných komponent</i>	25
3.3.1	KeyDistrib – komponenta pro správu a distribuci klíčů	26
3.3.2	Crypto – komponenta poskytující kryptografické funkce	26
3.3.3	CryptoRaw – vnitřní funkce pro Crypto komponentu .	27
4	Experiment Mírov 2014	29
4.1	<i>Popis scénáře</i>	29
4.2	<i>Vyvinuté nástroje pro vyhodnocení experimentu</i>	29
4.2.1	Program pro sloučení souborů	29
4.2.2	Program pro vyhodnocení souborů	30
	Graphviz, Gifsicle	31
4.3	<i>Vyhodnocení experimentu</i>	32
4.3.1	Still-alive zprávy	32
4.3.2	IDS zprávy	33
4.3.3	Zprávy detekce útočníka	35
4.3.4	Zprávy plošného vysílání z centrálního uzlu	36
5	Závěr	39
A	Přílohy	41
A.1	<i>TinyOS – formát zpráv</i>	41
A.2	<i>Skript pro vytvoření animace</i>	41
B	Doplňující materiály k experimentu	43
B.1	<i>Rozmístění uzlů během experimentu</i>	43
B.2	<i>Statistika IDS hlášení poslaných jednotlivými uzly</i>	44
B.3	<i>Počet hlášení o pohybu útočníka u jednotlivých uzlů</i>	45

1 Úvod

Bezdrátová sensorová síť je složená z velkého množství malých autonomních zařízení, které spolu navzájem komunikují přes rádiové spojení. Každé zařízení, nazývané sensorový uzel, je napájené pomocí baterií a je vybavené potřebnými sensory pro monitorování okolí. Pokroky v oblasti vývoje a výroby integrovaných obvodů vedly v poslední době k dramatické redukci jejich velikosti, spotřeby elektrické energie a ceny, což nám umožňuje využívat sensorové sítě v široké škále aplikací. Typický scénář nasazení sensorové sítě je náhodné rozmístění stovek až tisíců uzlů a následný sběr dat pomocí jednotlivých sensorů. Jako příklady oborů, kde mohou bezdrátové sensorové sítě nalézt uplatnění, lze uvést například armádu, zdravotnictví, zemědělství a další. Konkrétně je možné zmínit projekt SmartDust [11], nebo projekt sledování sopečné aktivity [28].

V mnohých případy uplatnění bezdrátových sensorových sítí je však kritické zabezpečení informací předávaných mezi jednotlivými uzly. Především se snažíme o zajištění důvěrnosti a autenticity jednotlivých zpráv. Důvěrnost je potřeba zajistit v případě monitorování citlivých (zdravotní stav osoby, pohyb osob v monitorované oblasti), nebo jinak cenných informací. Taktéž můžeme mít zájem, aby vlastník sítě měl možnost informace získané sensory zpeněžit, což by nebylo možné, pokud by byly veřejně dostupné. V případě autenticity jednotlivých zpráv je podstatné, aby pro útočníka nebylo možné do sítě přidávat vlastní uzly nebo jiným způsobem modifikovat komunikaci. Zcela jistě je nežádoucí, aby sensory, určené pro varování před přírodními katastrofami, vyvolávaly falešné poplachy. Díky aktuální situaci, kdy vývoj bezdrátových sítí je stále v raném stádiu, máme jedinečnou možnost sítě budovat bezpečně již od počátku. Díky tomu se můžeme vyhnout dodatečnému přidávání bezpečnostních opatření a tím předejít budoucím problémům.

Pro sensorové uzly je v současné době velmi rozšířený operační systém TinyOS [15], který vznikl na univerzitě v Berkeley a v současné době je vyvíjen jako open-source projekt. Tento systém zabezpečuje jak zaslání a příjem zpráv mezi jednotlivými uzly, tak zároveň obsluhu sensorů na jednotlivých uzlech i vše ostatní nezbytné pro fungování sensorové sítě. Systém se vyskytuje na několika hardwarových platformách, mezi nejběžnější patří TelosB a MICAz [16][17]. TinyOS však obsahuje zranitelná místa, která mohou být využita potencionálním útočníkem [8] a pro reálnou použitelnost tohoto systému je zapotřebí tyto mezery v zabezpečení odstranit. Práce samotná se tedy zabývá bezpečností v bezdrátových sensorových sítích, konkrétně problematikou výměny klíčů.

1. ÚVOD

Cílem práce je vybrat vhodné schéma pro distribuci a správu klíčů v bezdrátové sensorové síti, toto schéma implementovat a začlenit do vyvíjené platformy ProtectLayer [4], která slouží pro ochranu komunikace v bezdrátových sensorových sítích, a poté vyhodnotit výsledky z experimentálního provozu této platformy. Struktura práce samotné je následující:

- První kapitola obsahuje popis a hodnocení již existujících schémat pro distribuci a správu klíčů v bezdrátových sítích pro platformu TinyOS. Nejdříve jsou uvedena klasická řešení problému distribuce klíčů a zároveň odůvodnění, proč tyto nejsou vhodné pro použití v bezdrátových sensorových sítích. Následuje šest vybraných schémat pro distribuci klíčů, kdy u každého je uveden krátký popis principu fungování a následně hodnocení schématu z hlediska možného použití ve vyvíjené komponentě.
- Druhá kapitola se zabývá samotnou implementací vybraného schématu pro platformu TelosB v rámci vyvíjené komponenty, tedy nejdříve je popsán samotný systém TinyOS, včetně specifických vlastností tohoto systému. Následuje popis vybraného schématu, se zaměřením na skutečnosti, které byly rozhodující při výběru. Poslední část této kapitoly se zabývá implementací samotnou, jsou zde popsány změny v implementaci oproti původnímu schématu a popis důležitých vlastností jak hlavní komponenty pro správu klíčů, tak podpůrných komponent zabezpečujících kryptografické funkce.
- V poslední kapitole je popsán experiment, který proběh v únoru 2014, jehož cílem bylo ověření funkčnosti celé vyvíjené platformy. V kapitole je tedy popsán scénář samotného experimentu, poté nástroje které byly použity k vyhodnocení. Na konec jsou uvedeny výsledky samotné včetně doplňujících komentářů k nim.

2 Existující implementace pro distribuci a správu klíčů

Mechanismus bezpečného ustanovení klíčů pro komunikaci v bezdrátové sensorové síti tvoří jeden ze základních předpokladů pro bezpečné a spolehlivé fungování sítě jako celku. Na zabezpečenou komunikaci například spoléhá protokol pro ustanovení cest v síti (je třeba k ustanovení cesty v síti využít pouze autentizované uzly, nikoliv uzly útočníka které mohou nabízet výhodnější cestu), protokoly pro společné výpočty v síti (uzel kontroluje hodnoty naměřené svými sensory oproti hodnotám naměřeným na okolních uzlech, a detekuje tak možné chyby) a případně protokoly pro detekci a reakci na provedený útok [1].

Přitom co se možných řešení týká, jsme zde limitováni mnohými rozdíly oproti sítím v klasické podobě. Mezi nejvýznamnější rozdíly například patří omezené možnosti napájení (jednotlivé uzly mají většinou vlastní baterii a snahou je interval nutných výměn prodloužit co nejvíce), většinu spojení nemůžeme považovat za trvalé (topologie sítě se může měnit, případně uzly z důvodu úspory energie komunikují pouze v určitých intervalech) a musíme počítat s faktem, že hardware uzlu, především z důvodu ceny, nemá žádnou ochranu proti násilnému získání obsahu paměti uzlu, tedy i případných kryptografických klíčů v paměti obsažených. Následují tedy jednotlivé klasické možnosti správy klíčů s odůvodněním proč nejsou pro použití v rámci sensorové sítě vhodné.

2.1 Klasické přístupy k řešení problému distribuce klíčů

2.1.1 Jeden sdílený klíč (master key)

Řešení pomocí jednoho sdíleného klíče, který zabezpečuje veškerou komunikaci je sice nejjednodušší a nejméně náročné co se implementace týká, nicméně tím výčet výhod tohoto řešení končí a následují nevýhody, které převažují. Tou nejdůležitější je problém v případě, že se útočníkovi podaří získat jediný uzel z celé sítě, tedy získá sdílený klíč pro komunikaci v rámci celé sítě. Následně má jednak možnost dešifrovat všechny zprávy zaslané v síti a jednak má možnost vysílat vlastní zprávy bez možnosti detekce.

2.1.2 Párové klíče (Pairwise keys)

Zde již je kompromitování komunikace v celé síti vyřešeno pomocí separátních klíčů pro každý uzel, tedy útočník se získáním uzlu získá pouze zprávy

2. EXISTUJÍCÍ IMPLEMENTACE PRO DISTRIBUCI A SPRÁVU KLÍČŮ

---

směřující k tomuto uzlu, případně možnost vydávat se za tento uzel, nicméně toto řešení obsahuje jiný problém. V případě skutečně rozsáhlé sítě (tisíce až sta tisíce uzlů) není technicky možné, aby paměť uzlu obsahovala natolik velké množství klíčů, minimálně hardware který je v současné době dostupný pro stavbu sensorových sítí toto neumožňuje¹. Hlavní slabinou této varianty je tedy velmi velká paměťová náročnost a obtížná škálovatelnost pro rozsáhlejší síť.

2.1.3 Asymetrická kryptografie

Při použití asymetrické kryptografie narážíme na problém ve omezeném výpočetním výkonu jednotlivých uzlů, které jsou aktuálně schopné provádět pouze podmnožinu operací potřebných k bezpečnému fungování asymetrické kryptografie tak jak ji známe. Na druhou stranu existují implementace asymetrické kryptografie pro použití v rámci bezdrátových sensorových sítí [27], nicméně tyto nejsou určeny pro komunikaci mezi jednotlivými uzly navzájem, ale spíše pro zasílání informací od sensorů k třetí straně. Navíc při použití veřejných klíčů vyvstává problém s jejich revokací a opět je zde problém, že klíč z uzlu, který získá útočník může být použit na kterémkoliv místě v síti.

Celkově zhodnoceno, většina známých klasických přístupů není vhodná pro řešení správy klíčů v bezdrátové sensorové síti, je tedy na místě hledat alternativní řešení, která již budou brát v úvahu všechna omezení těchto sítí a využijí vlastnosti bezdrátových sensorových sítí ve svůj prospěch.

2.2 Pravděpodobnostní rozdělení klíčů (Eschenauer a Gligor)

Návrh pravděpodobnostního rozdělení klíčů [10] řeší elegantním způsobem problém přílišné paměťové náročnosti při použití párových klíčů a je založen na narozeninovém paradoxu díky kterému můžeme vypočítat pravděpodobnost s jakou dva uzly sdílejí stejný klíč. Celkově se schéma skládá ze tří fází, první obsahuje predistribuci vybraných klíčů, druhá nalezení sdílených klíčů a třetí

---

1. pokud uvažujeme AES [5] klíč o velikosti 128 bitů a 1000 uložených klíčů v paměti uzlu, dostáváme celkem 16 KB dat, které je potřeba uložit do paměti uzlu. Pokud uvažujeme například platformu TelosB [17], zde sice máme k dispozici 1MB paměti určené k ukládání dat, ale RAM paměť uzlu je pouze 10KB. A to nepočítáme s dalšími daty, které se kterými je potřeba pracovat, například naměřené hodnoty sensorů či další data aplikace. Celý problém je navíc umocněn tím, že primárním cílem není zabezpečená komunikace, ale sběr dat pomocí sensorů, tedy kryptografická data by měla zabírat pouze zlomek celkové paměťové kapacity uzlu.

řeší nalezení cest v síti.

2.2.1 Popis fungování schématu

Samotná první fáze se skládá z několika kroků, nejdříve je vygenerována velká množina P klíčů, z těchto je následně náhodně vybráno k klíčů pro každý uzel. Počet k vybraných klíčů je určen celkovým počtem uzlů a požadovanou pravděpodobností sdíleného klíče mezi sousedními uzly. Celá tato první fáze probíhá před samotným rozmístěním uzlů. Následuje druhá fáze, která nastává ve fázi inicializace sítě, kdy jednotlivé uzly zjistí své sousedy v dosahu rádiové komunikace a zjistí, se kterými sdílí klíč. Nejednoduší cesta, jak toto provést je, že každý uzel odešle všem ostatním ve svém okolí seznam jím vlastněných klíčů. Seznam identifikátorů jednotlivých klíčů není potřeba považovat za citlivou informaci, proto tento postup postačuje. V případě potřeby jej ale lze nahradit tak, že uzel odešle výzvy zašifrované pomocí všech klíčů, které vlastní. Pokud se příjemci podaří výzvu úspěšně dešifrovat, pak uzly mají společný klíč. Následuje ustanovení cest v síti, kdy je vyhledána cesta mezi uzly sítě, které nevlastní společný klíč, nicméně je možné je propojit komunikací přes ostatní uzly, které klíč sdílejí. Touto cestou je následně vyměněn nový klíč pro přímé spojení.

Při následné komunikaci je v případě potřeby možné celý proces nalezení sdílených klíčů a cest v síti spustit znovu, například v případě získání části klíčů útočníkem je možné tyto klíče revokovat (zasláním zprávy z centrálního uzlu) a cesty ustanovit znovu bez použití těchto klíčů. Stejný proces může být inicializován i samotným uzlem a to v případě potřeby použití nových klíčů pro spojení.

2.2.2 Vhodnost použití

Celé schéma si při své jednoduchosti zachovává velmi dobrou funkčnost a v případě potřeby komunikace pouze mezi uzly samotnými se pravděpodobně jedná o nejvýhodnější variantu řešení a to především pro případy, kdy je rozmístění jednotlivých uzlů náhodné a nemůžeme počítat s předem určenou topologií sítě. Schéma je taktéž velmi dobře kombinovatelné s dalšími jednoduchými způsoby komunikace a tedy rozšířitelné o případnou další funkcionalitu. Z hlediska implementace a náročnosti na hardware jednotlivých uzlů schéma splňuje všechny požadavky, nicméně schéma tak jak je nevyhovuje pro použití v rámci vyvíjené komponenty především z důvodu nedostatečné funkcionality. Schéma sice zajistí ustanovení a správu komunikace mezi uzly samotnými, ale neřeší jakékoliv návazné problémy, jako například hromadné posílání zpráv z

centrálního uzlu a vyžadovalo by příliš mnoho modifikací oproti původnímu návrhu a proto nebylo vybráno.

2.3 Upravené pravděpodobnostní rozdělení (Chan, Perrig a Song)

Návrh dvou možností rozšíření [20] předchozího schématu [10] tak, aby bylo odolnější vůči možným útokům a aby síť měla možnost znovu zabezpečit spojení, jehož klíč byl prozrazen. Obě části počítají se stejnými podmínkami jako předchozí, tedy nahrání množiny klíčů na jednotlivé uzly s tím, že jednotlivé klíče jsou náhodně vybrány z větší množiny všech generovaných klíčů.

2.3.1 Q-kompozitní klíč (q-composite key)

Oproti původnímu návrhu, zde je ustanovena hodnota q , která vyjadřuje počet sdílených klíčů, které musí sousední uzly sdílet, aby bylo možné ustanovit spojení. Při původní variantě je hodnota q rovna jedné a tedy není potřeba se jí zabývat. Zde ovšem hraje důležitou roli z hlediska zvýšení zabezpečení sítě. Sousední uzly opět vysíláním identifikátorů klíčů které vlastní zjistí, se kterými sousedy sdílejí alespoň q klíčů a s těmito zahájí komunikaci. Předpokládejme tedy, že dva uzly sdílejí q' klíčů $k_1, k_2 \dots k_{q'}$ ($q' \geq q$) a existenci hashovací funkce H , společný klíč k pro následující komunikaci mezi uzly je tedy ustanoven následovně $k = H(k_1 || k_2 || \dots || k_{q'})$ s tím, že je zabezpečené stejné pořadí klíčů, například podle původního pořadí v jakém byly generovány.

Schéma zachovává původní princip nalezení cesty mezi uzly, které na začátku nevlastní potřebný počet společných klíčů a taktéž původní princip revokace klíčů pomocí zaslání zprávy z centrálního uzlu. Celkově zlepšení poskytuje zvýšenou ochranu proti útokům malého rozsahu za cenu snížení odolnosti proti útokům většího rozsahu. Zde je možné konstatovat, že se jedná o žádoucí vlastnosti, jelikož malé útoky je těžké zaznamenat (malé procento nefunkčních uzlů může být běžný jev), zatímco útoky na výrazně větší množství uzlů již pravděpodobně zaznamenány budou a bude tedy možné provést patřičná protipatření.

2.3.2 Vícecestné obnovením spojení (multipath)

Druhý návrh [26] se zabývá obnovením spojení, jehož klíč byl prozrazen, nicméně uzly samotné zůstaly útokem nedotčeny. K této situaci například

dojde, pokud je klíč používaný pro komunikaci mezi uzly A a B uložen v paměti uzlu C a útočník získá klíče na uložení na uzlu C . Obnovení komunikačního klíče je provedeno přes více nezávislých cest, konkrétně uzly A a B zjistí společné sousedy přes které se mohou spojit tak, že délka cesty je kratší než předem stanovená maximální hodnota přeskoků. Pokud tedy existuje j cest spojujících tyto dva uzly, pak uzel A pošle po každé cestě náhodně generovanou hodnotu v , celkově tedy pošle hodnoty $v_1, v_2, \dots, v_j$. Na uzlu B je nová hodnota klíče spočítána z původní hodnoty následovně $k' = k \oplus v_1 \oplus v_2 \oplus \dots \oplus v_j$

Tato metoda celkově způsobí znatelné zatížení sítě, především pro větší dovolený počet přeskoků. Pokud však dovolíme pouze malý počet přeskoků (například dva) zaznamenáme zlepšení v odolnosti proti případným útokům. Především síť dokáže obnovit spojení, která jsou přerušena vyzrazením použitého klíče.

2.3.3 Vhodnost použití

Autoři nedoporučují oba navržené přístupy kombinovat, protože při použití obou dojde ke zkombinování negativních dopadů obou, tedy zmenšení celkového počtu klíčů aby bylo dostatečné množství shodných klíčů mezi jednotlivými uzly a k nárůstu komunikace z důvodu obnovování jednotlivých spojení.

Oba návrhy jsou zajímavým řešením, které zlepši zabezpečení sítě oproti původní variantě pravděpodobnostního rozdělení klíčů. Varianty se liší způsobem, kterým tohoto zlepšení dosáhnou, q-composite varianta posiluje bezpečnost před samotným útokem a tedy odolnost vůči útoku, zatímco multipath poskytuje řešení pro případ úspěšného útoku a nabízí možnost jak minimalizovat škody útokem způsobené. Co se vhodnosti použití na vyvíjené komponentě týká, opět jsou splněny požadavky kladené omezeným výkonem jednotlivých uzlů, nicméně i přes přidanou funkcionalitu (především ve variantě multipath) neobsahuje schéma všechny požadované vlastnosti. Především se nezabývá zabezpečením oboustranné komunikace s centrálním uzlem. Tedy použití by bylo vhodné pouze v kombinaci s jiným přístupem. Z tohoto důvodu tedy schéma nebylo vybráno.

2.4 Blomovo pravděpodobnostní rozdělení (Du, Deng, Han a Varshney)

Zajímavý návrh [9] koncepčně vycházející ze schématu původně navrženého Blomem [2], ale rozšiřující jej o pravděpodobnostní rozdělení klíčů 2.2. Díky

tomu získáváme schéma pro distribuci klíčů vhodné pro použití v bezdrátových sensorových sítích. Oproti předchozím variantám návrh celkově zvyšuje odolnost sítě vůči útočníkovi a to za cenu vyšší výpočetní náročnosti, nicméně tato zůstává na rozumné míře (tedy stále výrazně menší než u asymetrické kryptografie).

2.4.1 Původní Blomovo schéma

Blom [2] se zabývá řešením problému distribuce klíčů v klasické síti, především s ohledem na velký počet uživatelů a tedy nepraktičnost případně až nemožnost ukládat všechny klíče u uživatele. Namísto toho navrhuje doručit každému uživateli relativně malé množství dat ze kterého dokáže všechny potřebné klíče odvodit. Schéma je konstruováno tak, aby každá dvojice uživatelů z celkového počtu n dokázala odvodit společný klíč a to pouze při uložení $\lambda + 1$ klíčů, kde $\lambda \ll n$. Co se bezpečnosti týká, dokud není počet kompromitovaných uživatelů (jejich klíčů) vyšší než hodnota λ , pak můžeme všechna spojení považovat za bezpečná. V okamžiku kdy je hodnota λ překročena, získává útočník přístup k veškeré komunikaci v síti.

Schéma je založené na násobení matic, konkrétně proces ustanovení klíčů probíhá následovně: nejdříve je zkonstruována matice G o rozměru $(\lambda + 1) \times n$ nad konečným tělesem $GF(q)$, kde sloupce matice G jsou lineárně nezávislé a $q > n$. Tato matice je veřejně známou informací a každý účastník, včetně útočníka, může znát její obsah. Následuje zkonstruování symetrické matice D s rozměrem $(\lambda + 1) \times (\lambda + 1)$, opět nad konečným tělesem $GF(q)$. Na rozdíl od předchozí matice, matice D je tajnou informací a celý její obsah zná pouze strana zabezpečující její generování a distribuci jednotlivých částí účastníkům. Poté je spočítána matice $A = (DG)^T$ a každému účastníkovi je distribuován k -tý sloupec matice G a k -tý řádek matice A ($k \in \{1, \dots, n\}$). Následně komunikující strany mohou spočítat klíče k_{ij} a k_{ji} .

2.4.2 Rozšíření o pravděpodobnostní rozdělení

Při vytváření spojení v bezdrátové síti není zcela nezbytné, aby byl kterýkoliv uzel schopen spojení se všemi ostatními uzly, mnohdy to ani není možné z důvodu krátkého dosahu rádia. Tedy graf spojení mezi jednotlivými uzly, který se snažíme vytvořit zcela jistě nemusí být úplný, stačí pokud se nám podaří vytvořit souvislý graf. Protože nepotřebujeme aby každé dva uzly měly možnost ustanovení společného klíče, můžeme si dovolit upravit původní Blomovo schéma pomocí myšlenky pravděpodobnostního rozdělení a díky tomu získat větší odolnost proti útokům.

Pokud tedy původní schéma má jeden klíčový prostor (za klíčový prostor můžeme považovat dvojici matic (D, G)), v této variantě máme ω klíčových prostorů. Vycházíme z jedné společné matice G , která je konstruována tak, že je vybrán generátor p z konečného tělesa $GF(q)$, kde q je větší jak požadovaná délka klíče (a také $q > N$) a tento generátor následně jednoznačně určuje tvar matice G . Dále konstruujeme ω symetrických matic D a pro každý uzel jich vybereme τ ($\tau < \omega$). Následně proběhne iniciální fáze, kdy rozmístěné uzly zjistí společné klíče se svými sousedy (společný klíč lze mezi uzly ustanovit, pokud alespoň jeden z τ klíčových prostorů na uzlech je shodný). Následně po vytvoření počátečního spojeného grafu, za použití predistribuívaných hodnot, může případně proběhnout následující fáze, kdy dojde k ustanovení spojení mezi sousedy, kterým se nepodařilo spojení navázat ve fázi předchozí. Zde tyto dvojice využijí již ustanovené cesty, po kterých si vymění informace potřebné k navázání bezpečné komunikace.

2.4.3 Vhodnost použití

Toto schéma nám při použití skýtá několik zajímavých výhod, stejně jako předchozí varianty je velmi dobře škálovatelné a to i pro opravdu velké množství uzlů². Schéma má taktéž výrazně větší odolnost vůči útoku, oproti variantám 2.2 nebo 2.3 musí útočník kompromitovat až pětinasobek počtu uzlů, aby dosáhl zaručeného úspěchu při napadení sítě. Taktéž z hlediska paměťové náročnosti lze schéma považovat za vyhovující, protože pro uložení matice G potřebujeme uložit pouze jeden její prvek (matice je jednoznačně určená svým generátorem) potřebujeme na každém uzlu uložit $\tau \cdot (\lambda + 1)$ položek klíčů, což je výrazně méně než varianta uložení všech vzájemných klíčů. Navíc poměr mezi bezpečností a náročností na provoz můžeme upravovat vhodným nastavením hodnot jak parametru λ , tak i parametru τ . Oba parametry ovlivňují paměťovou náročnost, čím větší hodnota, tím více informací je třeba uložit. Dále pak τ ovlivňuje pravděpodobnost, že dva uzly naleznou společný klíč, čím vyšší hodnota τ je, tím větší je pravděpodobnost nalezení shodného klíčového prostoru dvou sousedících uzlů. Hodnota λ pak ovlivňuje bezpečnost sítě, protože útočník musí kompromitovat alespoň λ uzlů, aby byl schopen kompromitovat celou síť, tedy čím vyšší hodnota, tím je síť odolnější proti potenciálnímu útoku.

Schéma je sice co se implementace a paměti týká náročnější než předchozí varianty, nicméně tato náročnost přináší výhody v oblasti bezpečnosti a to výhody nikoliv nepodstatné. Jedná se tedy o pravděpodobně nejslibnější variantu pravděpodobnostního rozdělení klíčů ze všech tří diskutovaných.

2. pokud budeme uvažovat 64bitový klíč, pak schéma umožní použít až 2^{64} uzlů

2. EXISTUJÍCÍ IMPLEMENTACE PRO DISTRIBUCI A SPRÁVU KLÍČŮ

Nicméně stejně jako předchozí varianty, toto schéma nepokrývá celý zamýšlený rozsah vyvíjené komponenty a proto by bylo potřeba jej rozšířit či kombinovat s jiným schématem. Tedy z tohoto důvodu nebylo schéma vybráno.

2.5 TinyPK

TinyPK [27] je návrhem způsobu, jak použít principy asymetrické kryptografie pro komunikaci mezi uzly sensorové sítě a třetí stranou. Tedy toto schéma by mohlo být využito k rozšíření předchozích variant, například 2.2 nebo dalších. Cílem autorů je eliminovat problémy spojené s využíváním symetrických klíčů, především zásadní otázku týkající se správy symetrických klíčů. K tomuto využívají implementaci RSA algoritmu [23], samozřejmě s omezeními, které stanovuje hardware jednotlivých uzlů.

Návrh samotné komunikace s těmito omezeními samozřejmě počítá a proto na samotných uzlech jsou používány pouze operace s veřejným klíčem. Ze stejných důvodů taktéž není použit žádný standart certifikátů, ale pouze podpisy jednotlivých klíčů a zpráv. S tímto souvisí problém s revokací klíčů, nicméně autoři se tímto nezabývají. Dále tento návrh počítá s existencí certifikační autority, jejíž veřejný klíč je predistribován na samotné uzly.

2.5.1 Princip ustanovení komunikace

Komunikační protokol začíná s předpokladem predistribovaného veřejného klíče certifikační autority na jednotlivé uzly a existencí třetí strany se zájmem komunikovat se sensorovou sítí. Komunikace samotná je iniciována třetí stranou, konkrétně spojením s certifikační autoritou a následným podepsáním veřejného klíče třetí strany (klíč podepisuje certifikační autorita po patřičném ověření identity třetí strany). Tento krok může proběhnout s předstihem oproti samotné komunikaci se sensorovou sítí a tedy není vyžadováno, aby certifikační autorita byla neustále dostupná.

Nyní již k samotné komunikaci se sensorovou sítí. Tato je opět iniciována třetí stranou a to tím, že pošle jednotlivým uzlům výzvu. První část zprávy tvoří veřejný klíč třetí strany (který je podepsaný certifikační autoritou) a druhá část je podepsána soukromým klíčem třetí strany a je složená z časového razítka (timestamp) a kontrolního součtu celé zprávy. Po přijetí zprávy uzel ověří platnost podpisu certifikační autority a hodnotu kontrolního součtu, v případě že se uzlu podaří tyto údaje ověřit, považuje třetí stranu za autentizovanou a vytvoří odpověď, která obsahuje symetrický klíč pro další komunikaci a ke správě připojí původní časové razítko. Tuto zprávu zašifruje obdrženým veřejným klíčem a odešle. Třetí strana následně ověří,

že se obdržené časové razítko shoduje s původním zaslaným a v případě kladného výsledku srovnání začne používat symetrický klíč pro komunikaci s uzlem.

Protokol je dále možné rozšířit o autentizaci uzlu třetí straně. Tato probíhá za pomoci Diffie-Hellman protokolu [7], kdy komunikující strany nejdříve ustanoví společný klíč a následně uzel pošle zprávu, z jejíhož obsahu může třetí strana ověřit, že uzel vlastní privátní část Diffie-Hellman klíče. Dále pro účely ověření zpráva obsahuje textový řetězec podepsaný certifikační autoritou. Tento řetězec obsahuje sériové číslo uzlu, datum výroby a případně další údaje potřebné pro identifikaci. Takto může třetí strana ověřit všechny potřebné údaje ke správné identifikaci uzlu, včetně správnosti podpisu certifikační autority, a to bez nutnosti provedení kompletní RSA šifry na uzlu samotném.

2.5.2 Vhodnost použití

Zde je nutné konstatovat, že TinyPK neřeší komunikaci mezi jednotlivými uzly navzájem, ale komunikaci se třetí stranou. V případě vyvíjené komponenty lze tento přístup aplikovat na komunikaci s centrálním uzlem. Tedy TinyPK by byl ideálním kandidátem na rozšíření schématu pravděpodobnostního rozdělení klíčů 2.2, případně ostatních schémat, které pravděpodobnostní rozdělení klíčů rozšiřují. Bohužel použití RSA algoritmu, byť ve velmi omezené podobě, přináší relativně dlouhou dobu výpočtu na jednotlivých uzlech sítě³. Jedná se sice pouze o počáteční fázi ustanovení sdíleného klíče, nicméně zpoždění je znatelné.

Výhodou použití tohoto schématu je, že v době rozmístění uzlů nemusí být třetí strana známa a díky použití asymetrické kryptografie může navázat komunikaci kdykoliv. Nicméně v případě vyvíjené komponenty toto není případ, který by bylo potřeba řešit. Třetí strana v podobě centrálního uzlu sice existuje, nicméně je v síti přítomná již od začátku a se sítí komunikuje neustále. Implementovat další šifrovací algoritmus, který nám poslouží pouze k počátečnímu ustanovení komunikace, když stejně dobře nám může posloužit jiný, je implementovaná funkcionalita navíc a plýtvání dostupnými zdroji, které jsou omezené. TinyPK najde využití v případech, kdy síť potřebuje komunikovat se třetí stranou po omezenou dobu, s tím že třetí strana není přítomná od začátku existence sítě a po získání potřebných informací komunikaci ukončí. Zde můžeme konstatovat, že TinyPK nezapadá do celkového konceptu zamýšlené funkcionality vyvíjené komponenty a proto toto schéma

3. Autoři článku implementovali TinyPK pro platformu TinyOS, konkrétně uzly typu MICA2 [16] a v závislosti na délce klíče a velikosti modulu trvaly jednotlivé operace RSA algoritmu řádově desítky sekund.

nebylo vybráno.

2.6 Skupinová správa klíčů v hierarchických sítích (Panja, Madria and Bhargava)

Na stromové struktuře grafu založený návrh [18] distribuce klíčů, který se svým přístupem odlišuje od většiny ostatních. Původní myšlenka využití stromové struktury vychází z Tree Based Group Diffie-Hellman (TGDH) protokolu [12] a k této jsou přidány další vlastnosti potřebné pro úspěšné nasazení v oblasti bezdrátových sensorových sítí. Síť pro své fungování nevyžaduje existenci důvěryhodné třetí strany, je schopná dynamicky reagovat na změny podmínek a těmto se přizpůsobovat. Sdílené klíče jsou počítány distribuovaným způsobem (tímto dochází k eliminaci selhání v možném slabém místě) od listů sítě až po kořenový uzel.

2.6.1 Hierarchická struktura sítě

Struktura celé sítě je hierarchicky rozdělena, a může se dle potřeb dynamicky měnit. Sensorové uzly jsou rozděleny do jednotlivých skupin (clusterů) podle geografického rozmístění a v každém clusteru je sestavena stromová struktura tak, že kořenový uzel stromu se stará o veškerou organizaci a komunikaci mezi jednotlivými clustery, zatímco ostatní uzly v grafu mají na starost sledování okolí pomocí svých sensorů. Celá síť typicky obsahuje několik clusterů a tyto jsou jedním kořenovým uzlem (stejně jako v prostředí clusterů, jeden z uzlů na stejné úrovni je vybrán jako kořenový, tedy centrální uzel plní dvojí roli, jednak kořenový uzel svého clusteru a jednak kořenový uzel všech ostatních kořenových uzlů) spojeny do jediného stromu. Tento uzel zajišťuje komunikaci sítě s vnějším prostředím a také komunikaci mezi jednotlivými clustery. V síti jsou použity dva typy klíčů, jeden pro komunikaci uvnitř každého z clusterů, a druhý pro komunikaci nad úrovní clusterů. Druhý klíč je znám pouze kořenovým elementům jednotlivých skupin a centrálnímu uzlu, tedy kompromitování jednotlivého sensorového uzlu nezpůsobí kompromitování komunikace v celé síti.

2.6.2 Princip dílčích výpočtů klíče

Výpočet klíče předpokládá aktivní účast každého uzlu sítě, kdy moment začátku výpočtu určuje kořenový uzel, nicméně výpočet samotný zahajují uzly umístěné v listech grafu. Tyto uzly vygenerují náhodné číslo a pošlou jej svým rodičům. Každý následující uzel v grafu přijme hodnoty od svých

potomků, tyto vloží do funkce f a vypočítanou hodnotu opět posílá svému rodiči. Funkce f je konstruována tak, aby splňovala následující požadavky: funkce musí být aplikovatelná na takový blok dat, který je sensorový uzел schopen jednoduše zpracovat (omezení je zde dáno výpočetním výkonem uzlu a velikostí dostupné paměťové kapacity). Funkce musí produkovat výstup fixní délky a pro jakoukoliv výslednou hodnotu by mělo být výpočetně neproveditelné získat původní parametry funkce (důvodem je, aby uzly níže v hierarchii nebyly schopné získat informaci zpracovávanou uzlem v hierarchii výše). Funkce samotná má různou podobu v závislosti na konkrétním počtu potomků jednotlivých uzlů.

Proces výpočtu pokračuje směrem vzhůru, až ke kořenovému uzlu clusteru. Tento vypočítá sdílený klíč pro celý cluster a rozešle vypočítaný klíč hromadnou zprávou všem uzlům v clusteru. Pro celý proces ustanovení klíče je iniciálně použit predistribovaný symetrický klíč, který je po úspěšném ustanovení nového klíče smazán. Tento klíč slouží jednak k ochraně samotných posílaných hodnot a jednak k výpočtu MAC hodnoty, která je taktéž součástí posílané zprávy. Pokud je proces ustanovení klíče spuštěn znovu, je pro komunikaci použit aktuální klíč. Proces ustanovení klíčů pro komunikaci mezi clustery probíhá obdobně, kořenné elementy jednotlivých clusterů odešlou hodnotu spočítanou uzly svého clusteru k centrálnímu uzlu a tento opět pomocí funkce f vypočítá klíč, který následně zpětně zasílá kořenovým uzlům jednotlivých clusterů. Tato hodnota však zůstává známa jen kořenovým uzlům, tedy běžné sensorové uzly jsou schopné dešifrovat pouze komunikaci ve vlastním clusteru a zároveň kořenné uzly nejsou schopné dešifrovat interní komunikaci jiných clusterů, síť je tedy rozdělená a případný útok velmi pravděpodobně postihne pouze jeden cluster z mnoha.

V případě potřeby, ať už z důvodu útoku nebo pouze periodické aktualizace, je možné provést úpravu klíče pouze vyřazením, nebo naopak přidáním vybrané hodnoty do výpočtu funkce f . Tedy není zapotřebí procházet celý proces ustanovení klíče znovu, což výrazně snižuje dobu výpočtu a tedy náročnost této operace.

2.6.3 Vhodnost použití

Síť s tímto schématem distribuce klíčů předpokládá náhodné rozmístění uzlů. Síť samotná vyřeší uspořádání do clusterů a nejvhodnější variantu sestavení stromového grafu tak, aby došlo k optimálnímu pokrytí oblasti pomocí sensorů. Co se týká možností komunikace v síti, v rámci jednoho clusterů je komunikace velmi jednoduchá, jelikož všechny uzly sdílejí stejný klíč. Tuto vlastnost můžeme považovat jak za výhodu, tak nevýhodu tohoto

2. EXISTUJÍCÍ IMPLEMENTACE PRO DISTRIBUCI A SPRÁVU KLÍČŮ

---

schématu. Z hlediska optimalizace komunikace je ideální, pokud je sdílený klíč použitý vícekrát, protože odpadají paměťové nároky na uložení většího počtu klíčů a uzly mohou navzájem neomezeně komunikovat. Na druhou stranu při kompromitování klíče dostane útočník přístup k značné části komunikace mezi všemi uzly až do doby, než bude útok detekován, nebo než dojde k automatickému obnovení klíče. Tedy z pohledu bezpečnosti a odolnosti proti útokům není schéma ideální variantou.

Z druhého pohledu, schéma má výborné výsledky z hlediska paměťové náročnosti, taktéž je velmi dobře aplikovatelné na síť s velkým počtem uzlů, vždy záleží pouze na vhodném výběru uspořádání do clusterů. Clustery taktéž přinášejí výhodu v podobě usnadnění komunikace, ať už na lokální nebo globální úrovni. Cesta mezi každou dvojicí uzlů je dána díky stromovému uspořádání jednoznačně a při přenosu informace nedochází ke zvýšeným výpočetním nárokům, protože klíče jsou v jednotlivých clusterech sdílené, tedy není potřeba informaci znovu zašifrovávat při každém předání (tento krok je potřeba provést pouze na hranicích clusterů). Celkově tedy schéma nabízí výměnu mezi bezpečností za cenu menších nároků na provoz sítě.

Z hlediska vhodnosti použití ve vyvíjené komponentě schéma vhodné není, protože sice má malé nároky na paměť jednotlivých uzlů, na druhou stranu vyžaduje vyšší výpočetní výkon pro proces ustanovení klíčů. Zároveň však síť neposkytuje dostatečnou bezpečnost, protože kompromitování jednoho uzlu kompromituje komunikaci v celém clusteru. Schéma tedy nebylo vybráno, protože výměna možnosti velkého počtu uzlů a malé paměťové náročnosti za odolnost proti útokům není pro vyvíjenou komponentu žádoucí.

2.7 LEAP+

Z předchozích schémat zcela jasně vyplývá, že pro řešení problému distribuce klíčů není vhodný koncept jednoho okruhu klíčů (například pouze klíče pro komunikaci se sousedy, nebo pouze klíče pro komunikaci v clusteru). Z této myšlenky vychází schéma LEAP+⁴ [30] a navrhuje síť zabezpečit pomocí čtyř typů klíčů. Každý uzel tedy může vlastnit následující klíče: klíč pro individuální komunikaci s centrální stanicí (Base Station – BS), klíč pro komunikaci ve skupině uzlů (clusteru), klíč pro hromadnou komunikaci se všemi uzly (například plošně vysílaná zpráva od BS) a klíče pro komunikaci s přímými sousedy. Dále schéma umožňuje autentizaci hromadně zasílaných zpráv pomocí řetězce hash hodnot (keychain).

---

4. Localized Encryption and Authentication Protocol – lokalizovaný protokol pro šifrování a autentizaci

Schéma předpokládá statickou síť kde nedochází ke změnám topologie. Díky různým klíčům jsou možné různé způsoby komunikace, uzel s uzlem (unicast), uzel s celým clusterem (lokální broadcast) a komunikace se všemi uzly v síti (globální broadcast). Cílem schématu je zajistit důvěrnost, autentizaci a spolehlivý přenos jednotlivých zpráv v síti a to při zachování malých nároků na energii spotřebovanou při výpočtech a komunikaci. Jak již bylo naznačeno dříve, síť počítá s existencí centrálního uzlu, u kterého je předpokládán vyšší výkon a zároveň zajištěné napájení tak aby centrální uzel nebyl omezován limitovanou dobou provozu. Tento uzel typicky nemá stejný hardware jako uzly tvořící síť a má na starost jak organizaci celé sítě, tak zprostředkování komunikace se sítí vnějším stranám.

2.7.1 Derivace klíčů

Derivace klíčů probíhá postupně, nejdříve jsou ustanoveny párové klíče pro komunikaci mezi sousedními uzly a tyto jsou následně využity pro ustanovení ostatních typů klíčů. Na jednotlivé uzly je před rozmístěním predistribován jeden společný klíč, který slouží k počátečnímu navázání komunikace. Sice předpokládáme, že jednotlivé uzly nejsou odolné vůči útoku a tedy že je útočník chopen získat obsah paměti jednotlivých uzlů, tedy i případné klíče v paměti uložené. Nicméně proces získání informací z paměti uzlu má předpokládanou dobu trvání desítky sekund až minuty v závislosti na konkrétních podmínkách [6]. Pokud tedy je zajištěno, že klíč bude smazán z paměti uzlu v době, kdy není technologicky možné jej získat, je bezpečné tuto variantu použít. K derivaci klíčů je použitý RC5 algoritmus [24], používaný v podobě jednosměrné MAC funkce tak, aby nebylo možné zjistit původní hodnoty ze kterých byly klíče derivovány.

Párové klíče Derivace párových klíčů vychází z predistribovaného iniciálního klíče K_{IN} , který je využit ke spočítání klíče každého jednotlivého uzlu. Výpočet proběhne pomocí jednosměrné funkce $K_u = f_{K_{IN}}(u)$, kde K_u je nově spočítaný klíč uzlu s ID u a f je RC5 algoritmus upravený do podoby jednosměrné MAC funkce. Uzel následně provede vyslání požadavku o derivaci klíče všem dostupným sousedům, zjistí jejich ID a následně každá dvojice provede výpočet společného klíče. Oba uzly znají původní hodnotu K_{IN} , tedy i uzel s ID v dokáže spočítat K_u a následně oba uzly mohou spočítat $K_{uv} = f_{K_u}(v)$, případně K_{vu} při výpočtu v opačném pořadí. Uzly si následně pamatují vypočítané hodnoty klíčů a svoji původní hodnotu vypočítanou z původního K_{IN} klíče. K_{IN} klíč je následně po vypršení časového limitu smazán z paměti uzlu a tedy získáním obsahu paměti uzlu získá útočník

2. EXISTUJÍCÍ IMPLEMENTACE PRO DISTRIBUCI A SPRÁVU KLÍČŮ

---

přístup pouze ke klíčům obsaženým v paměti uzlu, ale nezíská data potřebná k získání klíčů ostatních uzlů.

V případě potřeby přidání nových uzlů postupujeme úplně stejně, pouze je možná jen jedna varianta společného klíče, protože uzly již obsažené v síti nemají možnost spočítat klíč nového uzlu, jelikož původní klíč už byl smazán z jejich paměti, zatímco nový uzel klíč zatím k dispozici má.

Ostatní typy klíčů Ostatní typy klíčů jsou ustanoveny pomocí již existujících spojení, tedy klíče pro komunikaci v clusteru jsou distribuovány pomocí párových klíčů a tedy předávány mezi jednotlivými uzly dokud klíč neobdrží všechny uzly zařazené do konkrétního clusteru. Klíče pro hromadnou komunikaci jsou následně distribuovány pomocí jednotlivých cluster klíčů.

Výjimkou v této hierarchii jsou klíče pro individuální komunikaci s centrálním uzlem, tyto jsou spočítány před samotným rozmístěním a nahrány na jednotlivé uzly. Výpočet probíhá pomocí stejné funkce f , jako parametr je použito ID uzlu a klíč je znám pouze centrálnímu uzlu. Centrální uzel jednotlivé klíče neukládá, předpokládáme že má dostatečný výpočetní výkon, aby dokázal požadovaný klíč vždy v případě potřeby vypočítat a to bez znatelného zpoždění v komunikaci.

2.7.2 Autentizace hromadných zpráv

LEAP+ schéma obsahuje podporu jednosměrných řetězců hash hodnot [13] (keychain), kde každý uzel vygeneruje vlastní keychain a první hodnotu pošle svým sousedům. V případě potřeby odeslání autentizované zprávy uzel připojí následující hodnotu keychainu, která slouží jako autentizační informace. Jelikož k výpočtu je použita jednosměrná funkce, není možné z první hodnoty získat hodnotu druhou, tedy druhou hodnotu může znát pouze uzel, který provedl původní výpočet keychainu a odeslal první hodnotu. Ostatní uzly tedy provedou výpočet vycházející z druhé hodnoty a pokud obdrží původní první hodnotu, je zpráva považovaná za autentizovanou. Každý uzel tedy svůj keychain potřebuje iniciálně vygenerovat v dostatečné délce a potřebuje uložit v paměti původní hodnotu, ze které prováděl výpočet, aby mohl pokaždé vypočítat hodnotu pro autentizaci zprávy. K výpočtu keychainu je použitý sdílený cluster klíč a ostatní uzly se znalostí sdíleného klíče mohou zprávu ověřovat. Tuto autentizační metodu můžeme považovat za takzvanou slabou autentizaci (na rozdíl od například asymetrické kryptografie, která poskytuje silnou autentizaci) a to především z důvodu použití symetrického klíče. Tedy nelze zcela zamezit útokům, pokud se útočník cluster klíče dozví, pak se může vydávat za určitý uzel a autentizovat zprávy pomocí sdíleného

klíče.

2.7.3 Vhodnost použití

LEAP+ poskytuje až čtyři různé typy klíčů, které mohou být použity k zvýšení bezpečnosti dalších protokolů. Důležitým faktorem je, že schéma poskytuje výhody hromadných klíčů, ale zároveň díky párovým klíčům a možné obnově hromadných klíčů minimalizuje následky kompromitování jednotlivých uzlů. Zároveň schéma obsahuje podporu pro slabou (nicméně dostatečnou) formu autentizace zpráv. Nevýhodou schématu je předpoklad statické sítě, nicméně v případě vyvíjené komponenty se jedná o očekávanou vlastnost sítě, tedy tento problém nelze považovat za skutečnou nevýhodu. Toto schéma s níže popsanými úpravami 3.2.2 tedy bylo vybráno pro implementování ve vyvíjené komponentě.

3 Implementace

3.1 Specifika implementace pro TinyOS

Operační systém TinyOS je běžně používaný operační systém pro bezdrátové sensorové sítě. K programování aplikací pro TinyOS je určený jazyk nesC¹, který vychází z běžně známého jazyka C. Na první pohled může nesC vypadat velmi podobně, nicméně ve specifických oblastech se od původního jazyka C velmi liší. Pokud pomineme absenci části běžně známých funkcí (TinyOS například nepodporuje dynamickou alokaci, tedy je zcela logické, že funkce pro práci s dynamickou alokací paměti v nesC chybí), nejvýraznějším rozdílem je model propojení jednotlivých komponent.

3.1.1 Propojení „wiring“ komponent

Jednotlivé komponenty jsou v určitém slova smyslu podobné objektům, tak jak je známe například z jazyka C++. Oproti většině objektově orientovaných jazyků však nesC využívá striktně lokální jmenný prostor, tedy komponenta nejenže musí deklarovat funkce které implementuje, musí také deklarovat funkce které používá z jiných komponent. [14] Toto propojování jednotlivých komponent se nazývá „wiring“ a u každé komponenty je třeba definovat, které rozhraní poskytuje a které používá. Taktéž je třeba definovat, která komponenta poskytuje rozhraní, které komponenta používá. Tento princip je poté využit při kompilaci, protože umožňuje provést spojení jednotlivých komponent již v okamžiku kompilace a tedy při samotném běhu aplikace není potřeba ukládat ukazatele na funkce, nebo provádět alokaci paměti. Navíc tento princip umožňuje kompilátoru provádět optimalizace napříč komponentami a tak výrazně zmenšit nároky na výkon jednotlivých uzlů.

Jak vypadá spojování jednotlivých komponent vidíme na ukázce 3.1, kde je část kódu komponenty KeyDistribC, která slouží pro správu klíčů. Vidíme, že komponenta poskytuje rozhraní KeyDistrib, tedy ostatní komponenty mohou toto rozhraní využít. Dále vidíme, že v části zabývající se implementací komponenta používá komponentu KeyDistribP (privátní část komponenty KeyDistribC, obsahuje implementaci jednotlivých funkcí) a taktéž používá komponentu CryptoC, která poskytuje kryptografické funkce. Taktéž můžeme vidět napojení komponenty Crypto pomocí symbolu `— >`.

---

1. network embedded system C

3. IMPLEMENTACE

```
1 configuration KeyDistribC {  
2   provides {  
3     interface KeyDistrib;  
4   }  
5 }  
6 implementation {  
7   components KeyDistribP;  
8   components CryptoC;  
9  
10  KeyDistrib = KeyDistribP.KeyDistrib;  
11  
12  KeyDistribP.Crypto -> CryptoC.Crypto;  
13 }
```

Kód 3.1: Ukázka propojení komponent

```
1 event void ResourceArbiter.restoreKeyFromFlashDone() {  
2  
3   post retrievePreKeysTask();  
4 }
```

Kód 3.2: Ukázka události (event)

3.1.2 Dlouho trvající operace

Protože jednotlivé uzly musí být schopné zpracovávat příchozí zprávy a případně na ně reagovat, nemůžeme dlouhotrvající operace spouštět bez přerušení. Protože jednotlivé uzly nemají podporu pro vlákna, způsobily by tyto časově náročné operace ztrátu příchozích zpráv a to až po dobu desítek sekund. Mezi tyto časově náročné operace můžeme například řadit dlouho trvající výpočty, nebo operace čtení z EEPROM paměti. NesC nám proto poskytuje možnost pro rozdělení těchto operací. Jako příklad můžeme uvést získání hodnot klíčů z EEPROM paměti [14].

Na ukázce 3.2 vidíme událost (event), kterou komponentě KeyDistrib signalizuje komponenta ResourceArbiter po dokončení čtení klíče z paměti. Následně dojde k zavolání úlohy 3.3 (task), která ověří počet již získaných klíčů a pokud byly úspěšně získány klíče pro všechny sousedy, spustí inicializaci Crypto komponenty. Pokud zatím všechny klíče získány nebyly, zavolá komponentu SharedData s požadavkem na získání dalšího klíče. Následně opět čeká na signalizaci události a systém může provádět jinou činnost. Obě ukázky jsou upraveny z důvodu názornosti a srozumitelnosti.


```

1 task void retrievePrekeysTask() {
2
3     combData = call SharedData.getAllData();
4
5     if(preKeysRetrieved == combData->actualNeighborCount){
6         call Crypto.initCryptoIIB();
7     } else {
8         call SharedData.getPredistributedKeyForNode(...);
9     }
10 }

```

Kód 3.3: Ukázka úkolu (task)

3.2 LEAP+

Jak již bylo zmíněno 2.7, pro implementaci komponenty pro distribuci klíčů bylo vybráno schéma LEAP+. Následuje tedy zdůvodnění výběru uvedené společně s předpokládanými vlastnostmi vyvíjené komponenty, jelikož tyto dvě části spolu velmi úzce souvisí. Poté jsou popsány úpravy oproti původnímu schématu, které byly provedené při implementaci.

3.2.1 Zdůvodnění výběru, předpokládané vlastnosti komponenty

Předpokládáme, že topologie sítě není dopředu známa, tedy uzel musí být schopen ustanovit spojení s kterýmkoliv možným sousedem. Poté při samotném spuštění sítě komunikaci uzlu se všemi jeho blízkými sousedy, komunikaci uzlu se centrální stanicí (Base Station) a možnost zasílání plošných zpráv pro celou síť uzlů od centrálního uzlu. Dle předpokládáme možnost použití komponenty pro síť o velikosti stovek až malých tisíců uzlů, tedy schéma musí být dobře škálovatelné a zohledňovat náročnost na paměť jednotlivých uzlů.

Všechny tyto požadavky schéma LEAP+ splňuje, nabízí dokonce více možností, z kterých nebudou všechny implementovány. Především nebudou využity některé typy klíčů (nicméně při případném rozšíření sítě není problém implementaci doplnit na původní rozsah). Celá síť bude podporovat čtyři režimy (tyto se od sebe liší úrovní zabezpečení komunikace) a centrální uzel bude mít možnost pomocí autentizovaného broadcastu mezi režimy přepínat. Zde bude využito autentizačního protokolu obsaženého v LEAP+ schématu.

Protože vyvíjená komponenta bude součástí rozsáhlejší aplikace a distribuci klíčů nelze považovat za primární funkce, ale pouze prostředek ke správnému fungování, je zapotřebí, aby vybrané schéma nemělo příliš velké nároky na paměť či výpočetní výkon. Tyto parametry opět hovoří ve prospěch

vybraného schématu, protože co se paměti týká, schéma ukládá pouze ty klíče, které zabezpečují spojení buď s přímými sousedy, nebo spojení s větší skupinou uzlů (zcela jistě nenastane situace, kdy uzel bude mít v RAM paměti uloženo výrazně větší množství klíčů, než které použije). Taktéž výpočetní náročnost schématu, především co se procedury na obnovení jednotlivých klíčů týká, můžeme považovat za dostatečně nízkou [30].

Za pozitivní můžeme taktéž považovat informaci, že autorům původního návrhu se podařilo schéma úspěšně implementovat a otestovat na platformě TinyOS, konkrétně pro uzly MICA2. Tedy můžeme předpokládat, že námi použité sensorové uzly (platforma TelosB) by taktéž neměly mít potíže s aplikací využívající komponentu založenou na tomto schématu.

3.2.2 Vlastní úpravy provedené při implementaci

AES Zatímco původní schéma využívá šifrovací algoritmus RC5 [30][24], při implementaci komponenty byl použit šifrovací algoritmus AES [5] s délkou klíče 128 bitů. K této změně bylo přistoupeno, protože knihovna TinyOS již implementaci AES algoritmu obsahuje [19], tedy ji bylo možné využít, zatímco RC5 algoritmus by bylo zapotřebí implementovat. Přímé porovnání RC5 algoritmu oproti AES algoritmu pravděpodobně nikdy nebyl důvod provádět, nicméně podobné porovnání bylo provedeno vůči algoritmu RC6 [22] (zlepšená varianta RC5, finalista AES soutěže) a AES algoritmus vychází ve srovnání shodně, či lépe [25] (v závislosti na platformě a konkrétních kritériích). Tedy nepředpokládáme, že nahrazení původního algoritmu RC5 algoritmem AES by mělo mít významné důsledky na výpočetní náročnost schématu, či negativní vliv na zabezpečení sítě.

Klíč pro komunikaci s BS Jednou z nejvýznamnějších změn oproti původnímu schématu je použití pouze jednoho klíče pro komunikaci s centrálním uzlem, který je pro všechny uzly společný. Toto však nelze vnímat jako bezpečnostní hrozbu, protože ze znalosti tohoto klíče útočník nedokáže odvodit klíče jednotlivých spojení a síť tedy stále může fungovat díky zabezpečeným spojeníům mezi jednotlivými uzly. Důvodem pro použití pouze jednoho klíče je především zamýšlené použití tohoto klíče pro autentizaci zpráv posílaných z centrálního uzlu, jak je rozvedeno v následujícím odstavci.

Autentizace globálního broadcastu Původní návrh LEAP+ počítá s použitím autentizace pomocí keychainů pouze pro lokální broadcast, tedy zprávy zasílané mezi jednotlivými skupinami uzlů. Při implementaci komponenty je však tato funkčnost využita k autentizaci globálního broadcastu.

Původní návrh se autentizací tohoto typu zpráv nezabývá a předpokládá existenci pokročilejšího mechanismu typu asymetrické kryptografie, případně protokolů s podobnou funkcionalitou, například μ TESLA [21]. V původním návrhu je autentizace pomocí keychainu považována za takzvanou slabou autentizaci, protože keychain je počítán pomocí cluster klíčů sdílených mezi více uzly. V našem případě nemá útočník možnost zjistit počáteční hodnotu keychainu, protože tuto hodnotu zná pouze centrální uzel (nepředpokládáme kompromitování centrálního uzlu, jelikož centrální uzel je unikátní v celé síti a jeho kompromitováním získá útočník přístup k informacím z celé sítě, tedy jakékoliv zabezpečení pozbývá v tomto okamžiku smysl). Protože je tedy autentizační schéma použito tímto specifickým způsobem a díky použití jednosměrné hashovací funkce pro výpočet jednotlivých hodnot keychainu, autentizační schéma již není třeba považovat za slabou autentizaci a je možné jej tímto způsobem využít, aniž bychom snížili zabezpečení sítě.

Typy využitých klíčů Z původního počtu klíčů v originálním návrhu, který předpokládá čtyři druhy klíčů v síti, je při implementaci použita pouze polovina. A to konkrétně klíč pro komunikaci s centrálním uzlem (jak bylo popsáno výše, tento je pro všechny uzly stejný a slouží především pro autentizaci zpráv posílaných centrálním uzlem) a poté klíče pro komunikaci s přímými sousedy v síti, které jsou ustanoveny po spuštění uzlů.

Ustanovení sdíleného klíče mezi sousedními uzly Ustanovení klíčů v původním návrhu počítá se společným klíčem, který je po určité době smazán z paměti uzlů. Aby bylo možné předejít nutnosti zabezpečit smazání klíče, bylo schéma upraveno tak, že nevyžaduje jeden sdílený klíč mezi všemi uzly, tedy při případném získání uzlu nemá útočník možnost získat klíče ke všem uzlům najednou. Při spuštění sítě dojde tedy ke zjištění všech sousedních uzlů a klíče pro komunikaci s nimi jsou přesunuty z EEPROM paměti do RAM paměti uzlu. Tento klíč je následně použit k derivaci nového sdíleného klíče. Derivace klíče využívá znalost ID obou sousedů TODO , tyto hodnoty spojí tak, že za nižší hodnotu je připojena hodnota vyšší. Tímto je zabezpečeno, že oba uzly získají stejnou hodnotu pro derivaci klíče. Každý uzel takto derivuje klíč pro všechny své dostupné sousedy a může s nimi začít komunikovat.

3.3 Popis implementovaných komponent

Následuje popis jednotlivých implementovaných komponent a jejich rozhraní.

3.3.1 KeyDistrib – komponenta pro správu a distribuci klíčů

Komponenta především poskytuje ostatním komponentám ukazatele na místa uložení jednotlivých klíčů. Zvláště jsou řešeny funkce pro získání klíčů k sousedním uzlům a pro získání klíče k centrálnímu uzlu. Funkce jsou rozděleny, protože při požadavku o klíč k sousednímu uzlu je potřeba jako parametr zadat ID uzlu, o jehož klíč máme zájem, zatímco klíč k centrálnímu uzlu je pouze jeden. Dále komponenta poskytuje ukazatel na klíč pro výpočet hashovací funkce.

Kromě poskytování jednotlivých klíčů má komponenta na starost i derivaci jednotlivých klíčů. Jednotlivé predistribované klíče nejdříve získá z EEPROM paměti pomocí mechanismu pro dlouhotrvající operace 3.1.2 a následně spustí samotnou derivaci klíčů. Samotný výpočet derivace již má na starosti Crypto komponenta 3.3.2.

Poslední funkcionalitou, kterou komponenta nabízí, je funkce selfTest, která slouží jako primitivní varianta unit testů pro ověření správného fungování komponenty v průběhu vývoje. Ve finální verzi je celý obsah této funkce uveden jako komentář, aby bylo možné zmenšit paměťové nároky komponenty na nejnutnější minimum.

3.3.2 Crypto – komponenta poskytující kryptografické funkce

Jednou z prvních funkcí, které jsou po spuštění uzlu zavolané, je funkce sloužící k derivaci klíčů. KeyDistrib komponenta získá jednotlivé predistribované klíče a zde následně dojde k samotné derivaci klíčů nových. K derivaci jsou použita ID jednotlivých uzlů, jak již bylo zmíněno dříve 3.2.2.

Komponenta poskytuje rozhraní pro ostatní komponenty, které potřebují využívat kryptografické funkce. Co se ochrany obsahu zpráv týká, nabízí jednak spočítání MAC hodnoty, tedy ochranu integrity zprávy, tak i zašifrování zprávy (včetně spočítání MAC hodnoty). K šifrování a výpočtu MAC hodnoty je využit AES algoritmus, funkce vždy nejdříve získá požadovaný klíč pro konkrétní operaci a následně použije společnou implementaci šifrovacích funkcí v CryptoRaw komponentě 3.3.3. Funkce rozlišují šifrování (počítání MAC hodnoty) pro sousední uzel a pro centrální uzel, důvod je stejný jako v předchozím případě, funkce obsluhující požadavky pro sousední uzly potřebují jako parametr znát ID konkrétního uzlu, zatímco centrální uzel je pouze jeden. Funkce pro šifrování zprávy a MAC jejího obsahu umožňují využít rozdílných rozsahů pro šifrování a pro výpočet MAC hodnoty. Tuto vlastnost lze s výhodou využít, pokud je potřeba spočítat MAC pro celou zprávu, ale například hlavičku ponechat v otevřené podobě tak, aby bylo

možné zprávu identifikovat bez nutnosti znát klíč.

Komponenta dále poskytuje funkce pro výpočet a ověření hash hodnoty. Tyto funkce jsou v rozhraní obsaženy ve dvou provedeních, jednak nabízí vrácení plné délky hash hodnoty a jednak vrácením hodnoty poloviční délky (poloviční délka je získána provedením XOR operace mezi první a druhou polovinou hash hodnoty o původní délce). Hash hodnota poloviční délky je poskytována z důvodů menších nároků na uložení v paměti a kratší délky při posílání hodnoty jinému uzlu.

Taktéž zde nalezneme funkce pro výpočet a ověření hodnot keychainů (podpisů zpráv), tyto slouží jak pro centrální uzel pro výpočet jednotlivých hodnot, tak pro ostatní uzly, které tyto funkce využívají k ověření obdržených hodnot. Zatímco funkce pro výpočet hodnoty bere jako vstupní i výstupní parametr přímo strukturu obsahující podpis, funkce pro ověření má jako vstupní parametr pouze pole číselných hodnot a o jejich reprezentaci do formy podpisu se stará sama. Takto ostatní komponenty mohou přímo předat data přijatá od centrálního uzlu a nemusí se jejich reprezentací zabývat.

Stejně jako v případě předchozí komponenty, i komponenta Crypto nabízí funkci `selfTest`, která slouží k ověření správného fungování komponenty. Opět je z důvodu minimalizace paměťových nároků celý obsah této funkce uveden jako komentář a v případě potřeby spuštění testů je možné jej upravit do spustitelné podoby.

3.3.3 CryptoRaw – vnitřní funkce pro Crypto komponentu

Tato komponenta je koncipovaná jako privátní součást Crypto komponenty. I když ostatní komponenty mohou využít funkce které nabízí, není zde předpoklad, že by tomu tak bylo. Primárně je komponenta určena k napojení na Crypto komponentu a poskytuje společné pozadí jejím funkcím. Například v Crypto komponentě rozdílné funkce pro zašifrování obsahu pro sousední uzel a pro centrální uzel využívají společnou funkci v komponentě Crypto Raw. Tedy motivací ke vzniku této komponenty bylo omezit duplikaci kódu a celkově kód zpřehlednit.

Komponenta tedy poskytuje obecné funkce pro výpočet a ověření MAC hodnoty a funkce pro šifrování a dešifrování obsahu zpráv. Taktéž je zde obsažena funkce na výpočet hash hodnoty dat o velikosti jednoho vstupního bloku a funkce pro derivaci klíče z poskytnutých derivačních dat. Stejně jako všechny předchozí komponenty i zde je obsažena funkce `selfTest`, která slouží k ověření správné funkčnosti.

4 Experiment Mírov 2014

Poslední částí práce je vyhodnocení experimentu [3], který proběhl za účelem otestování funkčnosti jak vyvíjené komponenty pro správy klíčů, tak platformy ProtectLayer jako celku. Tento experiment proběhl v únoru 2014 a v jeho průběhu byl otestován policejní scénář provozu ProtectLayer.

4.1 Popis scénáře

Scénář předpokládá rozmístění 29 uzlů dle nákresu B.1 s nahranou aplikací včetně ProtectLayer a po rozmístění čekajících na zprávu od centrálního uzlu. Po rozmístění všech uzlů došlo k manuálnímu odeslání zprávy z centrálního uzlu pomocí autentizovaného broadcastu a následně započalo ustanovení komunikace mezi jednotlivými uzly. Policejní scénář předpokládá, že každý uzel zasílá každých pět sekund zprávu, že je uzel stále funkční (still-alive zpráva). Tyto zprávy jsou po ustanovených cestách přeposílány směrem k centrálnímu uzlu, který je zaznamenává. Dále jsou v pravidelných intervalech posílány zprávy komponenty IDS ¹ které oznamují, pokud je u některého uzlu zaznamenáno, že nepřeposílá zprávy.

V průběhu experimentu dojde v monitorované oblasti k pohybu útočníka, tento pohyb je zachycen uzly, které následně posílají zprávy o detekci pohyby. Tyto zprávy jsou opět přeposílány k centrálnímu uzlu, kde jsou zaznamenány.

V průběhu experimentu je postupně manuálně přepínána úroveň zabezpečení celé sítě tak, aby bylo možné otestovat všechny režimy fungování sítě. Výsledkem z experimentu jsou záznamy zachycených zpráv, jak z centrálního uzlu, tak z pěti rovnoměrně rozmístěných uzlů, poslouchajících síť v promiskuitním režimu (přijímají veškerý provoz v síti bez ohledu na odesílatele a příjemce zprávy). Ke každé zprávě poslouchající uzel připojí časovou známku, aby bylo možné přesně určit čas zachycení zprávy. Tyto záznamy zpráv jsou následně sloučeny dohromady a vyhodnoceny.

4.2 Vyvinuté nástroje pro vyhodnocení experimentu

4.2.1 Program pro sloučení souborů

Protože každý poslouchající uzel monitoroval pouze část sítě, žádný z individuálních záznamů neobsahuje veškerý provoz, který v síti probíhal. Obvyčejným spojením všech souborů sice získáme všechny zachycené zprávy, ale zároveň

---

1. Intrusion detection system, systém pro detekci narušení sítě

se ve výsledném souboru objeví velké množství duplicitních informací, protože zpráva většinou byla zachycena vícekrát. Cílem tedy je získat soubor, obsahující všechny zprávy, ale tak, aby soubor neobsahoval žádné duplicitní informace. Zároveň požadujeme, aby zprávy obsažené v souboru byly seřazeny podle času, kdy byly zachyceny, tedy aby výsledný soubor co nejvíce odpovídal reálnému obrazu komunikace v síti.

Za tímto účelem jsem vytvořil program LogMerge, který na vstupu přijímá libovolné množství vstupních souborů, obsahujících informace z jednotlivých poslouchajících uzlů a jeho výstupem je jeden soubor obsahující sloučené záznamy vstupních souborů.

Program pro každý soubor vytvoří frontu záznamů v souboru obsažených. Pro n souborů je tedy vytvořeno n front a každá z nich obsahuje seřazené záznamy zpráv z konkrétního uzlu. Protože každý uzel zprávy zaznamenává v pořadí, v jaké zprávy zachytí, jsou již jednotlivé fronty seřazené. Program následně projde všechny zprávy na čele jednotlivých front a vybere tu, která byla zachycena nejdříve. Tuto zprávu zapíše do nově vytvářeného souboru a následně se pokusí zprávu vyhledat ve všech frontách a smazat ji. Tímto se zamezí možné duplikaci zpráv ve výsledném souboru. Program zpracovává zprávy dokud alespoň jedna fronta obsahuje záznamy, v okamžiku kdy jsou všechny fronty prázdné, program ukončí zápis do souboru a skončí.

4.2.2 Program pro vyhodnocení souborů

Protože každý uzel vysílal zprávy alespoň jednou za každých pět sekund, mnohé však častěji (předpokládáme i přeposílání zpráv) a protože experiment probíhal po dobu přibližně 45 minut, je množství zpráv v souboru takové, že jejich zpracování je nemožné provést manuálně. Tedy za účelem zpracování jsem vytvořil program Evaluate, který slouží k automatickému zpracování souborů se záznamem zachycených zpráv.

Výstupem programu je možné rozdělit do dvou kategorií a to statické a dynamické výsledky. Statická část ukazuje statistiky jednotlivých typů zpráv, kolik který uzel zpráv poslal z vlastní iniciativy, kolik jich přeposlal směrem k centrálnímu uzlu a případně tyto data zobrazuje pomocí grafů sítě a spojnic mezi jednotlivými uzly.

Dynamická část se zabývá specifickou podmnožinou zpráv, konkrétně zprávami o pohybu útočníka a zprávami autentizovaného broadcastu. Tyto zprávy zobrazuje pomocí animací, aby bylo možné pozorovat pohyb útočníka v síti a v případě autentizovaného broadcastu, jakým způsobem se v síti tyto zprávy šířily. Díky animacím je možné tyto události zobrazit tak, jak postupně probíhaly a tak výrazně usnadnit jejich prezentaci.

Po spuštění program postupně prochází soubor obsahující zprávy po jednotlivých řádcích. Soubor může obsahovat i informace jiné, než samotné zprávy (ladící informace zapisujícího programu, informace kdy byl záznam pořízen a další). Program tedy tyto přidané informace ignoruje a zpracovává pouze řádky obsahující zprávy.

Protože hlavička zprávy a zpráva samotná má má jednotný formát A.1, je možné ze správy postupně získat jejího odesílatele a délku zprávy. S těmito informacemi již můžeme zprávu dále zpracovávat, tedy postupně zprávy rozřídít dle typu a započítat do příslušné statistiky.

Zpracování je rozděleno na statistiku uzlů a statistiku spojení. Statistika spojení vyjadřuje, kolik zpráv bylo odesláno mezi jednotlivými uzly a zároveň kolik zpráv každý uzel přijal a přeposlal. Touto metodou jsou zpracovávány informace o „still-alive“ zprávách a zprávách o útočnickovi. Druhá metoda se zaměřuje na jednotlivé uzly, tedy informace, kolik který uzel poslal zpráv konkrétního typu, nezávisle na příjemci zprávy. Zde jsou zpracovány informace o zprávách IDS komponenty a zprávách určujících změnu zabezpečení sítě. Část zpráv je zpracovaná pomocí obou způsobů, například zprávy o detekci útočníka. Zde statistika spojení vyjadřuje celkový počet poslaných zpráv, zatímco statistika uzlů slouží ke generování animace pohybu útočníka v čase.

Program umožňuje různé způsoby výpisu informací a jednotlivé přístupy vhodně kombinuje. Část informací je vypisována do textových souborů, část do statických grafů, které umožňují vizualizovat rozmístění uzlů v síti a tak posoudit vliv umístění uzlu na statistické výsledky a část je prezentována v podobě animací. Grafy a animace vyžadují další zpracování.

Graphviz, Gifsicle

Program při tvoření grafů a animací na výstupu poskytuje pouze zdrojové soubory pro Graphviz², je tedy potřeba jejich další zpracování. Zdrojové soubory v sobě obsahují komentář s ukázkou příkladu, jakým způsobem se souboru vytvořit graf. Se soubory pro animace je situace složitější, protože je potřeba nejenom z jednotlivých souborů vytvořit graf, ale tyto soubory poté převést do gif³ formátu a následně jednotlivé soubory sloučit do animace. Protože jednotlivých grafů skládajících animaci může být vytvořeno poměrně velké množství (podle konkrétního použití i malé tisíce), je velmi nepraktické tyto úkony provádět manuálně. Za tímto účelem jsem tedy vytvořil jednoduchý skript A.2, který potřebnou sekvenci úloh provede automatizovaně a uživatel vzápětí obdrží výslednou animaci.

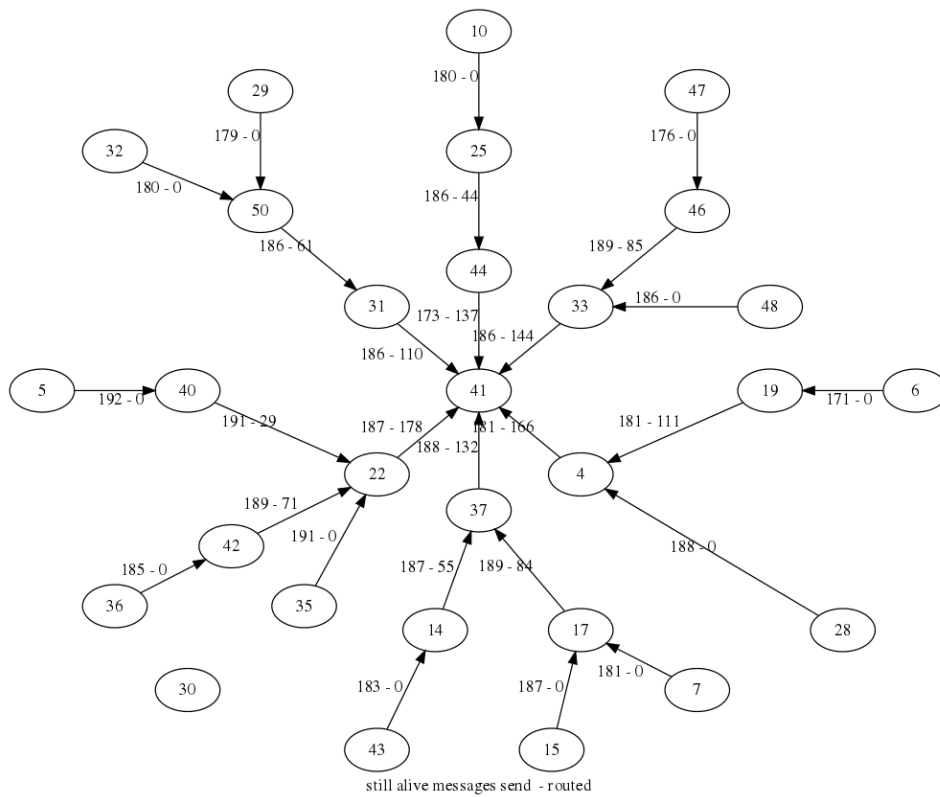
2. Software pro znázorňování grafů

3. Graphics Interchange Format – grafický formát určený pro rastrovou grafiku

4.3 Vyhodnocení experimentu

4.3.1 Still-alive zprávy

Na obrázku 4.1 můžeme vidět jednotlivé uzly reprezentované pomocí uzlů v grafu, u každého uzlu vidíme označení pomocí příslušného ID uzlu. Taktéž zde vidíme spojení mezi jednotlivými uzly, kdy u každého spojení jsou dvě čísla. První vyjadřuje kolik zpráv odeslal uzel z vlastní iniciativy, druhé číslo vyjadřuje počet přeposlaných zpráv. Graf zobrazuje informace z první části experimentu, tedy nezabezpečenou komunikaci.

Obrázek 4.1: Experiment - počty zaslaných a přeposlaných zpráv

První informace, kterou můžeme vidět je, že při práci s bezdrátovými sensorovými sítěmi je třeba počítat chybami. V případě provedeného experimentu se jedná o uzel s ID 30, který v průběhu celého experimentu nekomunikoval, tedy se pravděpodobně nepodařilo správně nainstalovat či inicializovat aplikaci na tomto konkrétním uzlu. Veškeré následující statistiky nezapočítávají tento uzel do výsledků, tedy celkový počet uzlů, který

uvažujeme je 27 sensorových uzlů a jeden uzel centrální.

Dále můžeme vidět, že maximální počet zpráv, které odeslal jeden uzel je 192. Ze záznamů víme, že doba po kterou byly zprávy zachytávány byla 939 sekund a pokud počítáme jednu zprávu za 5 sekund, vyjde nám předpokládaný počet odeslaných zpráv poněkud nižší, konkrétně 187 zpráv. Obě hodnoty jsou však natolik blízké, že rozdíl lze zdůvodnit drobným rozdílem hodin na jednotlivých uzlech. Pokud tedy jako maximální počet zpráv, které uzel měl možnost odeslat určíme experimentálně zjištěnou hodnotu 192, pak spočítáme, že se nám podařilo zachytit 96% všech zpráv, které mohly být odeslány.

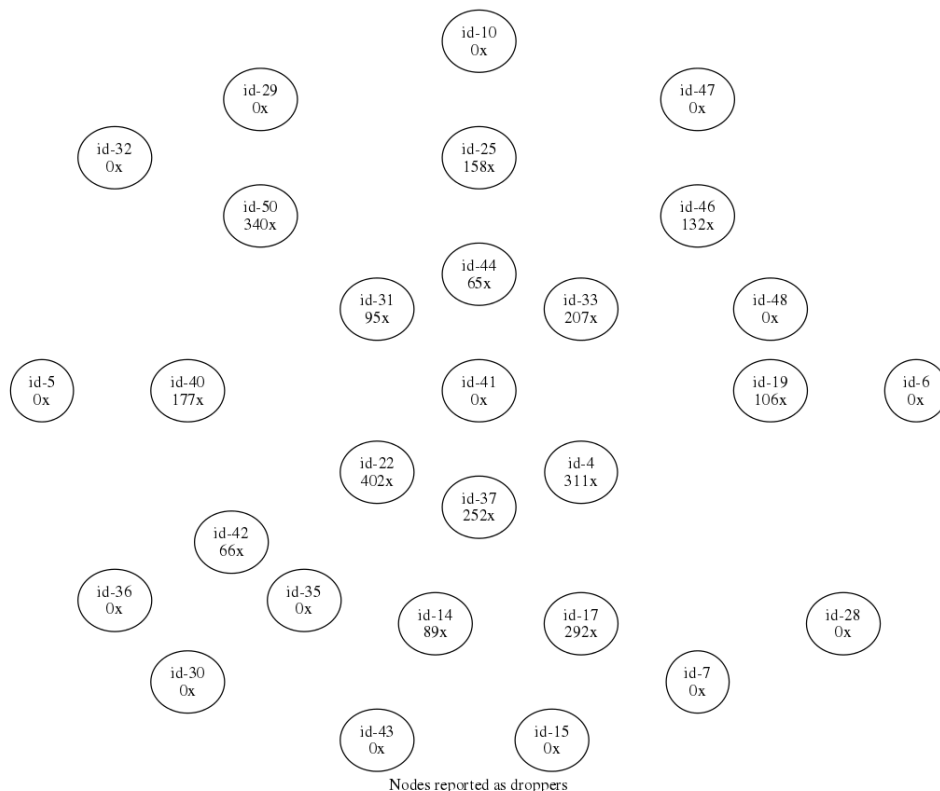
Zajímavější informace uvidíme, pokud se podíváme na jednotlivá procenta přeposlaných zpráv. Například uzlu s ID 50 bylo určeno celkem 359 zpráv, které měl přeposlat, nicméně učinil tak pouze u 61 zpráv. Můžeme předpokládat, že zprávy které přijal, také přeposlal. Tedy můžeme dovodit, že uzel přijal pouze 17% jemu určených zpráv. Pokud tuto statistiku spočítáme pro všechny uzly mimo okrajových, tyto žádné zprávy nepřeposílaly, zjistíme, že z celkového součtu zpráv určených k přeposlání bylo přeposláno pouze 32.4% a jeden uzel průměrně přeposlal 36.9%.

Procento přeposlaných zpráv je tedy překvapivě nízké. To že uzel nebyl schopen přijmout průměrně 64.5% zpráv, které mu byly adresované lze vysvětlit tím, že při posílání zpráv není vyžadováno potvrzení o doručení a rušení způsobuje vysoké procento nedoručených zpráv. Rušení může být způsobeno jak ostatní komunikací v síti, tak vlivy vnějšího prostředí. Zde by tedy bylo vhodné zvážit dvě varianty řešení problému. Jednak je možné snížit komunikaci v síti pomocí prodloužení intervalů posílání jednotlivých zpráv a případně snížení dosahu rádiové komunikace tak, aby uzel měl možnost komunikovat pouze se sousedními uzly, tedy omezit rušení komunikace. Druhou variantou je změna typu zprávy tak, aby bylo vyžadováno potvrzení o doručení. Zde sice výrazně zvýšíme množství doručených zpráv, nicméně za cenu vyšší zátěže jednotlivých uzlů.

4.3.2 IDS zprávy

Druhá statistika 4.2 se zabývá systémem pro hlášení narušení sítě (IDS), kde jednotlivé uzly zaznamenávají aktivitu ostatních uzlů a pokud vyhodnotí, že některý z okolních uzlů zahazuje zprávy, které měl přeposlat, pak tento uzel nahlásí pomocí IDS zprávy. Tato statistika je zajímavá především v porovnání s předchozí statistikou přeposílání zpráv 4.3.1. Vzhledem k velmi vysokému procentu nepřeposlaných zpráv zde můžeme vidět velký počet IDS zpráv hlásících, že jednotlivé uzly zahazují zprávy. V našem případě se nejedná o

úmyslné zahazování zpráv, ale toto IDS komponenta neumí rozlišit.

Obrázek 4.2: Experiment - statistika nahlášení jednotlivých uzlů pomocí IDS

Dle předpokladů můžeme vidět, že uzly umístěné na listech sítě nebyly ani jednou nahlášeny, protože nebyla žádná zpráva, kterou by měly přeposlat. Naopak všechny ostatní uzly nahlášeny byly a průměr nahlášení na jeden uzel je 183 zpráv.

V druhém grafu B.2 můžeme vidět, kolikrát který uzel poslal IDS zprávu, zde však nenalezneme překvapivý výsledek, počty zpráv jsou poměrně rovnoměrně rozděleny mezi všechny uzly v síti.

Konkrétní porovnání hodnot přeposlaných zpráv a příslušný počet IDS zpráv pro konkrétní uzly je možné vidět v následující tabulce 4.1. Uzly umístěné na listech sítě nejsou do tabulky zahrnuty, protože jak bylo zmíněno dříve, tyto uzly nepřeposílaly žádné zprávy.

Celkově z IDS statistiky můžeme vidět, že detekce nepřeposílání zpráv funguje lépe, než samotné přeposílání. Tento fakt je pravděpodobně způsoben tím, že přeposílání zprávy má na starost pouze jeden uzel, zatímco detekovat

Tabulka 4.1: počty přeposlaných zpráv a IDS hlášení pro konkrétní uzly

ID	AliveExp	AliveSend	$\frac{AliveSend}{AliveExp}$	IDS
4	480	166	34,58 %	311
14	183	55	30,05 %	89
17	368	84	22,83 %	292
19	171	111	64,91 %	106
22	671	132	19,67 %	402
25	180	44	24,44 %	158
31	247	137	55,47 %	95
33	460	144	31,30 %	207
37	515	166	32,23 %	252
40	192	29	15,10 %	177
42	185	71	38,38 %	66
44	230	144	62,61 %	65
46	176	85	48,30 %	132
50	359	61	16,99 %	340
součet	4417	1429	32,4 %	2692
průměr			35,5 %	183

Zkratky použité pro pojmenování sloupců:

AliveExp – očekávaný počet přeposlaných still-alive zpráv

AliveSend – skutečný počet přeposlaných still-alive zpráv

IDS – počet IDS nahlášení uzlu

nepřeposílání může kterýkoliv uzel v síti. Protože víme, že velmi často docházelo k nepřeposílání zpráv 4.3.1, můžeme konstatovat, že IDS systém toto nepřeposílání správně detekoval a tedy funguje tak, jak bylo zamýšleno.

4.3.3 Zprávy detekce útočníka

V průběhu experimentu došlo v oblasti monitorované sítě k pohybu útočníka. Tento byl z důvodu nedostatečné rozlišovací schopnosti sensorů pro detekci pohybu nahrazen uzlem vysílajícím zprávu, že se jedná o útočníka. Pokud uzly sítě přijmou zprávu vysílanou útočníkem, je tato skutečnost zaznamenána jako detekce pohybu útočníka.

Zprávy o detekci útočníka byly zpracovány jednak pomocí statického grafu B.3, který vyjadřuje kolik který uzel poslal zpráv o zaznamenání útočníka a

jednak pomocí animace, která znázorňuje detekci pohybu útočníka v čase.

Z grafu můžeme vidět, že detekce pohybu útočníka byla rozdílně úspěšná u jednotlivých uzlů, zatímco některé útočníka nezaznamenaly vůbec, tak jiné uzly zaznamenaly pohyb útočníka až šestkrát. Tento rozdíl je možné zdůvodnit pohybem útočníka, zatímco k některým uzlům se mohl uzel útočníka přiblížit na kratší vzdálenost či delší dobu, tak k jiným se nemusel přiblížit vůbec. Pohyb útočníka byl sice proveden po trase přibližně stejně vzdálené od všech uzlů v síti, nicméně k rozdílům mohlo dojít. Dále pokud se podíváme na statistiku doručení still-alive zpráv 4.3.1 a předpokládáme stejnou úspěšnost doručení zpráv z uzlu útočníka, pak zcela jistě mohlo dojít k situaci, kdy část uzlů útočníka nezaznamenala vůbec.

Lepší pohled na pohyb útočníka nám poskytne animace, kde můžeme pomocí změny barvy jednotlivých uzlů vidět, že odeslaly zprávu o detekování útočníka. Animace nám poskytuje data ve zpomalené podobě za účelem názornosti a lepší přehlednosti a jednotlivé zprávy o detekci útočníka jsou v animaci zobrazeny i po krátký časový interval po jejich odeslání tak, aby je bylo možné v animaci zaznamenat.

Celkově tedy můžeme vidět, jak jednotlivé uzly odesílají zprávy o detekci útočníka s tím, že tyto zprávy se objevují postupně a v oblastech, ve kterých se útočník pohyboval. Celkově lze tedy konstatovat, že systém detekce útočníka funguje, i když by bylo vhodné zvýšit množství zpráv indikujících přítomnost útočníka, což mimo jiné souvisí s již dříve diskutovaným problémem s doručováním zpráv.

4.3.4 Zprávy plošného vysílání z centrálního uzlu

Poslední skupina zpráv, která byla vyhodnocována, jsou zprávy vysílané z centrálního uzlu pomocí globálního broadcastu, určené všem uzlům v síti a slouží k přepnutí úrovně zabezpečení. U těchto zpráv nás zajímá jejich šíření v celé síti, protože tyto zprávy byly šířeny pomocí záplavy, tedy jakmile uzel zprávu obdrží, tak ji v původní podobě odvysílá, aby byla možnost rozšíření zprávy do všech oblastí sítě. V záznamech z průběhu experimentu máme možnost sledovat právě vysílání stejné zprávy z jednotlivých uzlů, tedy předpokládáme, že jakmile uzel zprávu odesílá, tak ji předtím v pořádku přijal.

Jediný rozumný způsob znázornění průběhu tohoto šíření zprávy v síti je animace postupného průběhu, protože statický graf by nám poskytl u každého uzlu pouze logickou hodnotu, zdali přijal či nepřijal zprávu. Sice by šlo tento graf rozšířit o vhodné označení pořadí jednotlivých uzlů, nicméně i tak by byla orientace v grafu značně problematická.

Díky animaci můžeme vidět, že původní záměr šíření zprávy postupnou záplavou od nejbližších uzlů po nejvzdálenější uzly zcela nefunguje. Můžeme totiž sledovat, že proces šíření zprávy je velmi chaotický a i když jednotlivé uzly reagují postupně, pak to zcela jistě není v námi zamýšleném pořadí. Z toho je tedy možné dovodit, stejně jako v předchozích případech, že úspěšnost doručení zpráv je velmi malá a taktéž to, že vysílací výkon jednotlivých uzlů nezahrnuje pouze nejbližší sousedy, ale i například uzly na opačné polovině sítě.

Celkově se vždy podařilo zaznamenat doručení zprávy na většinu uzlů (pravděpodobně se zprávu podařilo doručit na všechny uzly, jelikož všechny uzly dále vysílají na odpovídajícím stupni zabezpečení), ale zjistili jsme, že způsob šíření zprávy je velmi chaotický, především kvůli nepředpokládaně vysokému vysílacímu výkonu jednotlivých uzlů a taktéž kvůli nízké úspěšnosti doručování jednotlivých zpráv.

5 Závěr

V práci jsem se zabýval problémem distribuce klíčů v bezdrátových sensorových sítích. V první kapitole jsem nejdříve uvedl důvody, proč není vhodné používat klasická řešení distribuce klíčů a následně jsem rozebral několik různých návrhů optimalizovaných pro bezdrátové sensorové sítě. U každého z nich jsem postupně uvedl základní principy a následně krátké zhodnocení výhod a nevýhod konkrétního návrhu včetně vyhodnocení vhodnosti použití schématu při implementaci vyvíjené komponenty.

Následující kapitola se zabývá samotnou implementací schématu LEAP+. Nejdříve je krátce uveden použitý operační systém TinyOS a specifické problémy při psaní aplikace pro tento systém. Následuje podrobný popis předpokládaných vlastností vyvíjené komponenty společně s důvody pro výběr LEAP+ schématu. Dále jsou zde rozvedeny a odůvodněny odlišnosti v implementaci oproti původnímu návrhu. Poslední část kapitoly tvoří krátký popis implementace samotné.

Třetí kapitola je zaměřena na experiment Mírov 2014, postupně je popsán průběh experimentu a programy použité pro vyhodnocení. Kapitola končí samotným vyhodnocením, jsou rozebrány jednotlivé typy zachycených zpráv a získaná data jsou interpretována.

Jak vyplynulo z dat získaných při experimentu, celá experimentální platforma ProtectLayer funguje, nicméně pro optimální výkon celé sítě by bylo potřeba provést několik změn. Především by komunikaci v síti velmi pomohlo snížení dosahu rádiové komunikace tak, aby uzel měl možnost kontaktovat pouze nejbližší sousedy. I když se tato skutečnost může zdát přesně tím opačným řešením, které by se nabízelo, ve skutečnosti snížení dosahu komunikace sníží vytížení jednotlivých uzlů a tím pravděpodobně zvýší pravděpodobnost doručení zpráv. Tuto úpravu by ještě bylo možné vylepšit, pokud by intervaly posílání jednotlivých zpráv byly prodlouženy. Druhou variantou zlepšení výkonu je vyžadování potvrzení o přijetí odeslaných zpráv.

Z hlediska možností navázání na tuto práci, konkrétně co se týká rozšíření současné podoby implementace o další funkcionalitu, moc prostoru nenaskýtá, protože při experimentu se jednotlivé uzly pohybovaly na hranici svých možností, především z hlediska dostupné paměti. Na druhou stranu je zcela jisté možné hledat jiné přístupy k řešení problému distribuce klíčů a například optimalizovat celou komponentu vzhledem k paměťové kapacitě jednotlivých uzlů. Dále se nabízí spousta příležitostí pro další práci v oblasti vyhodnocení získaných dat, kde je zcela určitě možné vyvinuté nástroje rozšířit tak, aby poskytovaly celou řadu dalších statistik, případně aby program samotný

5. ZÁVĚR

---

umožňoval propojení různých statistik dohromady a tak usnadnil hledání závislostí.

A Přílohy

A.1 TinyOS – formát zpráv

V případě, že použijeme standardní variantu posílání zpráv v systému TinyOS, setkáme se u zachycených zpráv s následujícím formátem hlavičky [29].

00 ff ff 00 10 04 22 06

První byte (00) určuje, že se jedná o AM paket¹. Následující dva byty (ff ff) určují adresu příjemce zprávy, v tomto případě zde můžeme vidět maximální možnou hodnotu, tedy se jedná o zprávu určenou všem uzlům. Poté je uvedena adresa odesílajícího uzlu (00 10), tedy tato zpráva byla odeslána uzlem s ID 16 (hodnoty jsou uváděny v hexadecimální podobě). Další pole (04) určuje délku zprávy a poslední dvě hodnoty (22 06) jsou postupně skupinové ID a poté ID komponenty navázané na tento typ zprávy (handler ID). Skupinové ID slouží k tomu, aby na stejném kanálu bylo možné provozovat více skupin uzlů bez vzájemného rušení. Handler ID je využito v modelu událostmi řízeného zpracování přijatých zpráv tak, že zpráva je předána komponentě, jejíž ID zpráva obsahuje.

A.2 Skript pro vytvoření animace

```
1 #!/bin/bash
2 for file in *.dot; do dot -Kneato -n -Tpng "$file" -o\
3 "$ (basename $file .dot).png"; done
4
5 for file in *.png; do convert\
6 "$file" "$ (basename $file .png).gif"; done
7
8 gifsicle --delay=1 --loop *.gif > anim.gif
```

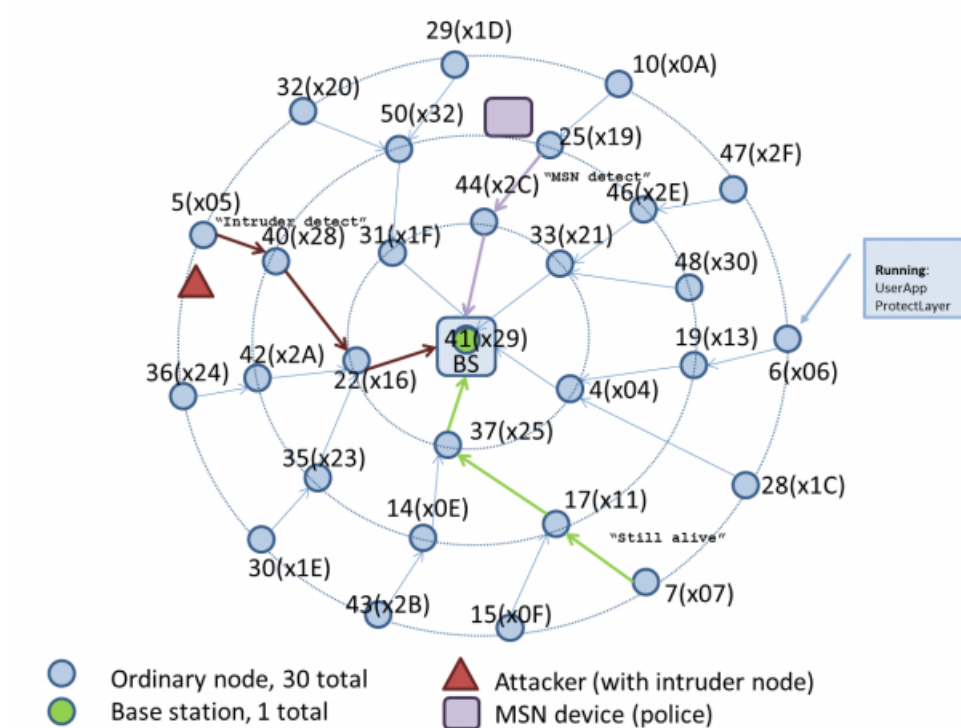
---

1. active message – formát zprávy využívaný v TinyOS k událostmi řízenému modelu zpracování přijatých zpráv.

B Doplnující materiály k experimentu

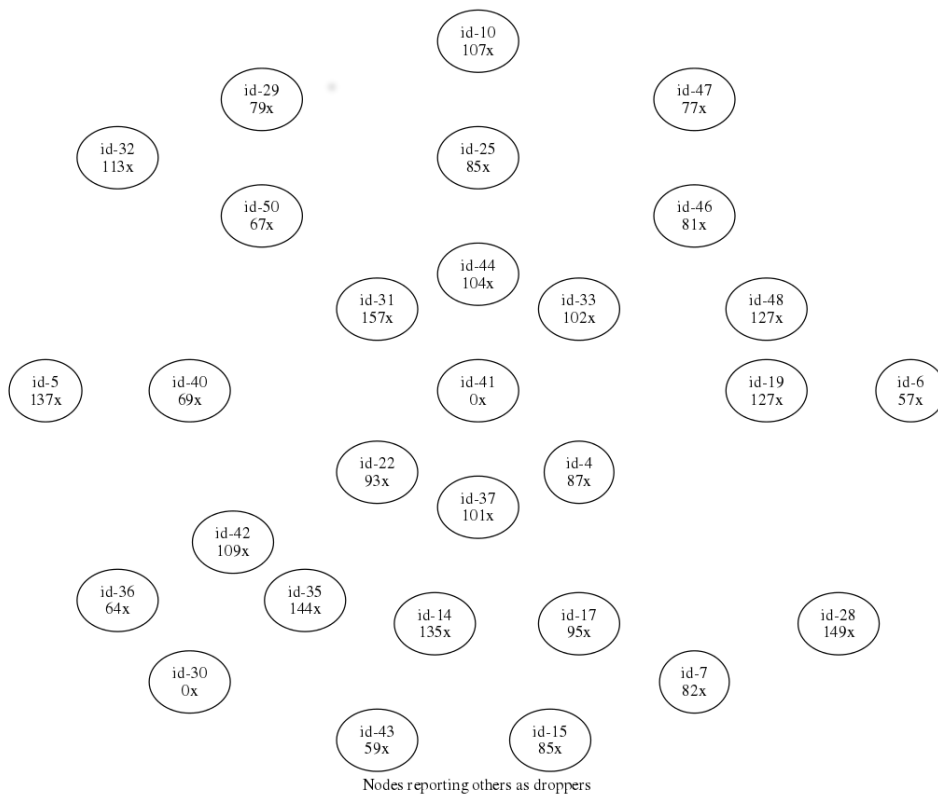
B.1 Rozmístění uzlů během experimentu

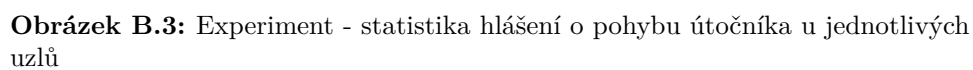
Obrázek B.1: Experiment - rozmístění uzlů

Zdroj: [3]

B.2 Statistika IDS hlášení poslaných jednotlivými uzly

Obrázek B.2: Experiment - statistika IDS hlášení poslaných jednotlivými uzly

Literatura

- [1] Cristina Alcaraz, Javier Lopez, Rodrigo Roman, and Hsiao-Hwa Chen. Selecting key management schemes for WSN applications. *Computers & Security*, 31(8):956–966, November 2012.
- [2] Rolf Blom. An optimal class of symmetric key generation systems. *Advances in cryptology*, pages 335–338, 1985.
- [3] CRoCS. Mirov 2014 - police scenario experiment [online]. [cit. 6. května 2014] Dostupné na: <https://minotaur.fi.muni.cz:8443/~xsvenda/docuwiki/doku.php?id=public:mirov2013>.
- [4] CRoCS. Protect Layer [online]. [cit. 6. května 2014] Dostupné na: <https://github.com/petrs/WSNProtectLayer>.
- [5] Joan Daemen, Vincent Rijmen, and Katholieke Universiteit Leuven. AES Proposal : Rijndael. *Complexity*, pages 1–45, 1999.
- [6] Jing Deng Jing Deng, C. Hartung, R. Han, and S. Mishra. A Practical Study of Transitory Master Key Establishment For Wireless Sensor Networks. *First International Conference on Security and Privacy for Emerging Areas in Communications Networks (SECURECOMM'05)*, 2005.
- [7] W. Diffie and M. Hellman. New directions in cryptography. *IEEE Transactions on Information Theory*, 22(6):644–654, November 1976.
- [8] Tomáš DREXLER. Bezpečnost operačního systému tinyos [online]. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Fakulta informatiky, 2010 [cit. 2014-05-06].
- [9] Wenliang Du, Jing Deng, Yunghsiang S Han, Pramod K Varshney, Jonathan Katz, and Aram Khalili. A pairwise key predistribution scheme for wireless sensor networks. *ACM Transactions on ...*, V, 2005.
- [10] Laurent Eschenauer and Virgil D. Gligor. A key-management scheme for distributed sensor networks. *Proceedings of the 9th ACM conference on Computer and communications security - CCS '02*, page 41, 2002.
- [11] J M Kahn, R H Katz a C M Fellow, and K S J Pister. Next Century Challenges : Mobile Networking for “ Smart Dust. *Advances*, pages 271–278, 1999.

- [12] Yongdae Kim, Adrian Perrig, and Gene Tsudik. Simple and fault-tolerant key agreement for dynamic collaborative groups. *Proceedings of the 7th ACM conference on Computer and communications security - CCS '00*, pages 235–244, 2000.
- [13] Leslie Lamport. Password authentication with insecure communication, 1981.
- [14] Philip Levis and D Gay. *TinyOS programming*. 2009.
- [15] Philip Levis, Sam Madden, Joseph Polastre, Robert Szewczyk, Kamin Whitehouse, Alec Woo, David Gay, Jason Hill, Matt Welsh, Eric Brewer, and Davic Culler. TinyOS: An operating system for sensor networks. In *Ambient Intelligence*, pages 115–148. 2005.
- [16] Memsic. MICAz datasheet [online]. [cit. 6. května 2014] Dostupné na: <http://www.memsic.com.php5-12.dfw1-1.websitetestlink.com/support/documentation/wireless-sensor-networks/category/7-datasheets.html?download=148%3Amicaz>.
- [17] Memsic. TelosB datasheet [online]. [cit. 6. května 2014] Dostupné na: <http://www.memsic.com.php5-12.dfw1-1.websitetestlink.com/support/documentation/wireless-sensor-networks/category/7-datasheets.html?download=152%3Atelosb>.
- [18] Biswajit Panja, Sanjay Madria, and Bharat Bhargava. Energy-Efficient Group Key Management Protocols for Hierarchical Sensor Networks. *International Journal of Distributed Sensor Networks*, 3(2):201–223, 2007.
- [19] Sylvian Pelissier. Cryptography algorithms for TinyOS.
- [20] a. Perrig and D. Song. Random key predistribution schemes for sensor networks. *Proceedings 19th International Conference on Data Engineering (Cat. No.03CH37405)*, pages 197–213, 2003.
- [21] Adrian Perrig, Robert Szewczyk, Victor Wen, David Culler, and J. D. Tygar. SPINS: Security Protocol for Sensor Networks. In *Proceedings of the 7th annual international conference on Mobile computing and networking - MobiCom '01*, volume 8, pages 189–199, 2001.
- [22] R. L. Rivest, M.J.B. Robshaw, R. Sidney, and Y.L. Yin. The RC6 Block Cipher. in *First Advanced Encryption . . .*, 1998.

-
- [23] R. L. Rivest, A. Shamir, and L. Adleman. A method for obtaining digital signatures and public-key cryptosystems, 1978.
  - [24] Ronald L Rivest. The RC5 Encryption Algorithm. *Technology*, 1008:86–96, 1995.
  - [25] B Schneier, J Kelsey, D Whiting, and D Wagner. Performance comparison of the AES submissions. 1999.
  - [26] P Švenda, L Sekanina, and V Matyáš. Evolutionary design of secrecy amplification protocols for wireless sensor networks. . . . *ACM conference on Wireless network* . . . , 2009.
  - [27] Ronald Watro, Derrick Kong, Sue-fen Cuti, and Charles Gardiner. TinyPK: securing sensor networks with public key technology. *ACM Press*, (October):59–64, 2004.
  - [28] G Werner-Allen and Konrad Lorincz. Deploying a wireless sensor network on an active volcano. *Internet Computing* . . . , (April):18–25, 2006.
  - [29] TinyOS Documentation Wiki. Mote-PC serial communication and SerialForwarder (TOS 2.1.1 and later) [online]. [cit. 10. května 2014] Dostupné na: http://tinyos.stanford.edu/tinyos-wiki/index.php/Mote-PC_serial_communication_and_SerialForwarder.
  - [30] Sencun Zhu, Sanjeev Setia, and Sushil Jajodia. LEAP+: Efficient security mechanisms for large-scale distributed sensor networks. *ACM Transactions on Sensor Networks* (. . . , V, 2006.